

הלכות חמץ ומצה פרק ח' - תמלול

סיכום השיעור

הלכות חמץ ומצה, פרק ח — דער סדר פון ליל הסדר

הקדמה

פרק ח איז דער לעצטער פרק פון הלכות חמץ ומצה. נאכדעם וואס דער רמב"ם האט אין די פריערדיגע פרקים אויסגעלייגט די אייגענע מצוות (ד' כוסות, מצה, מרור, חרוסת, סיפור יציאת מצרים, דרך חירות), גייט ער דא אויסלייגן די סדר — וואס קומט נאך וואס ליל הסדר. נאך דעם פרק איז דא א "סדר ההגדה" — א נספח (צוגאב) מיט דעם רמב"ם'ס נוסח פון דער הגדה, וואס כולל חידושים אין נוסחאות.

הלכה א — כוס ראשון, קידוש, נטילת ידיים

דער רמב"ם'ס ווערטער: "סדר עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כך הוא: בתחלה מביאין כוס לכל אחד ואחד, ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קידוש היום וברכת הזמן ושותה. ואחר כך מברך על נטילת ידיים." פשוט: מ'ברענגט א כוס וויין פאר יעדן איינעם, מ'מאכט קידוש (בפה"ג, קידוש היום, שהחיינו), מ'טרינקט, און דערנאך וואשט מען הענט מיט א ברכה.

חידושים און הסברות:

- "כוס לכל אחד ואחד" — דער רמב"ם שטעלט אוועק אז מ'ברענגט א כוס פאר יעדן איינעם, ווייל ער האט שוין פריער פסק'נט אז אויך נשים און קטנים זענען מחויב אין ד' כוסות. דאס איז אנדערש ווי געווענליך קידוש וואו נאר דער בעל הבית מאכט קידוש.

- נטילת ידיים מיט ברכה — דער רמב"ם פסק'נט "מברך על נטילת ידיים", דאס הייסט מיט א ברכה. דאס איז אנדערש ווי מנהג אשכנז וואו מ'וואשט אן א ברכה (ורחץ). דאס וואשן דא איז פאר א דבר שטיבולו במשקה (דער כרפס וואס מ'וועט באלד עסן).

- דער רמב"ם דערמאנט נישט נאכאמאל הסיבה — כאטש ער האט שוין פריער געזאגט אז מ'טרינקט בהסיבה, דערמאנט ער עס נישט נאכאמאל דא. דער רמב"ם גייט דא נאר אויסרעכענען די סדר — וואס קומט נאך וואס — נישט איבערחזר'ן אלע פרטים.

הלכה א (המשך) — שולחן ערוך: וואס ליגט אויפ'ן טיש

דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואחר כך מביאין שולחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח... בזמן הזה מביאין על השולחן שני מיני בשר, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה."

פשוט: נאך נטילת ידיים ברענגט מען דעם אנגעגרייטן טיש מיט: מרור, נאך א ירק (כרפס), מצה, חרוסת. בזמן המקדש — אויך דעם קרבן פסח און חגיגה. בזמן הזה — צוויי מיני בשר אלס זכר.

חידושים און הסברות:

- צוויי מיני בשר בזמן הזה — דער רמב"ם זאגט שני מיני בשר, אבער מנהג אשכנז איז א זרוע (שטיקל פלייש) און א ביצה (איי). דער שולחן ערוך ברענגט אויך א פלייש מיט אן איי — די ביצה איז במקום דעם צווייטן סארט פלייש. לויט'ן רמב"ם מעג מען ברענגען צוויי ממש'דיגע מיני בשר.

- [דיגרעסיע: רמז פון ביצה] — ביצה איז א רמז צו תפלה — "בעי רחמנא" (בעטן רחמנות). אויך ווערט דערמאנט דער ראשי תיבות מזבחך = מרור, זרוע, ביצה, חרוסת.

- בזמן המקדש: חגיגה פאר'ן פסח — מ'האט געגעסן דעם קרבן חגיגה אנפאנג סדר, און דעם קרבן פסח סוף סדר, ווייל קרבן פסח דארף זיין נאכל

על השובע (געגעסן ווען מ'איז שוין זאט).

הלכה א (המשך) — כרפס: בורא פרי האדמה, טבילה, שיעור כזית דער רמב"ם'ס ווערטער: "ומתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבילו בחרוסת ואוכל כזית, הוא וכל המסובין עמו, כל אחד ואחד אין פחות מכזית."

פשוט: מ'מאכט בפה"א, מ'נעמט דעם ירק (נישט מרור, נאר דעם אנדערן ירק — כרפס), מ'טונקט אין חרוסת, און מ'עסט א כזית. יעדער איינער עסט נישט ווייניגער ווי א כזית.

חידושים און הסברות:

- מטבילו בחרוסת vs. אונזער מנהג — דער רמב"ם זאגט חרוסת, אבער מנהג אשכנז איז זאלץ וואסער. אין אנדערע מקורות שטייט "מטביל בחומץ" — דער רמב"ם האט אפשר נישט קיין מקור פאר דווקא חרוסת. זאלץ וואסער האט נישט קיין טעם און מ'דארף עפעס מער. א פראקטישער אופן וואס שטימט מער מיט'ן גייסט פון דער הלכה וואלט געווען עפעס מיט ממש'דיגן טעם — ווי טשיקען סופ מיט וועדזשטעבלס — וואס איז אפשר דער אמת'דיגער מהודר'דיגער אופן.

- כזית — א גרויסער חידוש — דער רמב"ם זאגט קלאר "אין פחות מכזית", דאס הייסט א גאנצע כזית. מנהג אשכנז איז צו עסן ווייניגער ווי א כזית כרפס, ווייל מ'ויל נישט אריינקומען אין א ספק פון ברכה אחרונה (ווייל ס'וועט זיין א הפסקה ביז מ'עסט ווייטער). אבער פראקטיש עסט יעדער שוין מער ווי א כזית, ווייל די וואס מיינען זיי עסן ווייניגער ווי א כזית, רעכענען א כזית ווי א "קו" (גרויסע שיעור), אבער א כזית איז באמת ווי אן אליב (זייער קליין). ממילא עסט מען שוין ענדערש מער ווי א כזית. דער מנהג צו עסן א טראפעלע כרפס איז "סתם עינוי נפש" — ס'איז נישט דרך חירות.

- ספק ברכה אחרונה — דער תירוך אויף דעם ספק איז פשוט: מ'מאכט נישט קיין ברכה אחרונה און מ'גייט ווייטער. "עולם הספקות, עולם החירות."

- [דיגרעסיע: קליות ואגוזים] — נאך כרפס זיצט מען צוויי שעה ביז מ'עסט. דער רמב"ם האט פריער דערמאנט אז מ'גיבט קינדער קליות ואגוזים. פראקטיש ברענגט מען נאש פאר קלענערע קינדער נאך קידוש — "פסח קוקיס" אדער עפעס אזוינס.

הלכה א (המשך) — עוקרין את השולחן, כוס שני, הבן שואל

דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואחר כך עוקרין את השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו... ומוזגין כוס שני, וכאן הבן שואל, ואומר הקורא מה נשתנה..."

פשוט: מ'נעמט אוועק דעם טיש פון פאר'ן קורא ההגדה (דער וואס ליינט פאר), מ'גיסט אן די צווייטע כוס, דער זון פרעגט, און דער קורא זאגט מה נשתנה.

חידושים און הסברות:

- עקירת השולחן — נאר פון דעם קורא — דער רמב"ם זאגט "מלפני קורא ההגדה לבדו" — מ'נעמט אוועק דעם טיש נאר פון דעם איינעם וואס ליינט פאר. דאס איז די מצוה פון שינוי — א מאדנע זאך וואס זאל ארויסרופן שאלות.

- כוס שני שוין פול ביי'ם סיפור — מ'גיסט אן די צווייטע כוס פאר'ן סיפור, און זי שטייט פול די גאנצע צייט פון סיפור ההגדה. דאס מיינט אז

מ'זאגט עס על הכוס.

פשט: נאך די שאלות הייבט מען אן מיט די תשובות — מתחיל בגנות, אז אידן זענען געווען עובדי עבודה זרה און עבדים, און מ'איז דורש פרשת ארמי אובד אבי כולה.

הלכה א (המשך) — מחזיר השלחן: פסח מצה ומרור

דער רמב"ם ווערטער: "מחזיר השלחן לפניו, ואומר: 'פסח זה שאנו אוכלים על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים...' ומגביה המרור בידו ואומר: 'מרור זה שאנו אוכלים על שם שמרור המצריים...' ומגביה המצה בידו ואומר: 'מצה זו שאנו אוכלים על שם שלא הספיק בצקם...'"

פשט: מ'ברענגט צוריק דעם טיש, און מ'זאגט דעם טעם פון פסח, מרור, און מצה. ביי מרור און מצה הייבט מען זיי אויף, ביי פסח נישט.

חידושים און הסברות:

- **פארוואס הייבט מען נישט אויף דעם פסח?** דער רמב"ם זאגט "ומגביה המרור" און "ומגביה המצה", אבער ביי פסח שטייט נישט "מגביה". דער קרבן פסח איז א ריזיגע קעבש אין צענטער פון טיש — יעדער זעט עס שוין, מ'דארף עס נישט אויפהייבן. מרור איז א קליין בלעטל, דארף מען עס ווייזן. היינט טוט מען עס נישט (אויפהייבן דעם פסח) ווייל מ'האט נישט קיין קרבן פסח.

- **"המקום" — פארוואס דער לשון?** ביי פסח שטייט "שפסח המקום על בתי אבותינו" — דער לשון "מקום" פאסט דארט ווייל ביים פסח איז געווען אן ענין פון פלאץ — דא יא, דא ניין (פסח על בתי = איבערגעשפרונגען די ערטער).

- **"נגלה עליהם הקב"ה וגאלם מיד" — "מיד" מיינט שנעל, גלייך, א פלוצלינגע גאולה.**

- **פריער בקיצור, יעצט באריכות:** אין דעם פריערדיגן פרק האט דער רמב"ם געזאגט בקיצור "מצה על שם שנגאלו", און דא זאגט ער באריכות "על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ". דאס איז א פירוש אויף יענעם — פריער איז געווען דער עיקר, יעצט איז דער לשון וואס מ'זאגט בפועל.

- **"וימררו את חייהם" — צוגעלייגטער פסוק:** אין דעם פריערדיגן פרק איז געשטאנען סתם "שמררו המצרים", אבער דא לייגט דער רמב"ם צו דעם פסוק "וימררו את חייהם" — ווייל דער לשון "מרור" שטאמט פון דעם פסוק.

- **סדר פון פסח-מרור-מצה:** כראנאלאגיש איז מרור (שעבוד) געווען פאר דעם פסח (גאולה), אבער אין סדר קומט מרור נאך פסח — ווייל מרור קומט צוזאמען מיט פסח, "פסח מצה ומרורים".

הלכה א (המשך) — בזמן הזה: "פסח שהיו אבותינו אוכלים"

דער רמב"ם ווערטער: "בזמן הזה אומר 'פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים, על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו.'"

פשט: בזמן הזה זאגט מען "שהיו אוכלים" (עבר), נישט "שאנו אוכלים" (הווה).

חידושים:

- **מ'קען נישט זאגן ליגנט:** דער רמב"ם איז מקפיד אז מ'קען נישט זאגן "פסח זה שאנו אוכלים" ווען מ'עסט עס נישט — ס'דארף שטימען מיט דער מציאות. דאס איז קאנסיסטענט מיט דעם רמב"ם'ס שיטה אויך ביי אנדערע ערטער אז מ'קען נישט זאגן ליגנט.

הלכה א (המשך) — לפיכך: ברכת הגאולה

- **"הבן שואל" vs. "ואומר הקורא" — א וויכטיגע דיוק —** דער רמב"ם זאגט צוויי זאכן: (א) "הבן שואל" — דער זון פרעגט וואסעווער ער פרעגט, (ב) "ואומר הקורא" — דער קורא זאגט דעם פארמעלן נוסח פון מה נשתנה. די מפרשים זענען מדייק אז דער נוסח מה נשתנה מיט אלע קשיות איז נישט וואס דער בן פרעגט — מ'קען נישט עקספעקטן אז יעדער קינד זאל קענען דעם גאנצן נוסח. דער בן פרעגט וואס ער וויל (ער זעט שינויים), און דער קורא פארמולירט עס אין דעם מסודר'דיגן נוסח.

הלכה א (המשך) — נוסח מה נשתנה: פינף קשיות

דער רמב"ם ווערטער: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות: (1) שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים; (2) שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה; (3) שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי; (4) שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרור; (5) שבכל הלילות אנו אוכלין... והלילה הזה כולנו מסובין."

פשט: דער קורא רעכנט אויס די שינויים פון ליל הסדר: צוויי מאל טבילה, נאר מצה, נאר צלי (בזמן המקדש), דווקא מרור, הסיבה.

חידושים און הסברות:

- **דער רמב"ם האט פינף קשיות —** אנדערש ווי אונזער נוסח מיט פיר קשיות, האט דער רמב"ם א פינפטע קשיא וועגן צלי — "שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, והלילה הזה כולו צלי". דאס איז א קשיא וואס איז רעלעוואנט בזמן שבית המקדש היה קיים, ווען דער קרבן פסח האט געמוזט זיין דווקא צלי.

- **"שתי פעמים" — כאטש מ'האט נאר איינמאל געזען —** דער בן האט דאך דערווייל נאר איינמאל געזען טבילה (כרפס), ווי זאגט ער "שתי פעמים"? דער ענטפער: דער קורא ווייסט שוין אז ס'וועט זיין א צווייטע טבילה (מרור אין חרוסת), און דער קורא זאגט דעם נוסח, נישט דער בן.

- **צלי — זייער קענטיג —** ס'איז געווען א זייער אויפאלנדע זאך ווייל ס'איז דא אסאך הלכות וויאזוי צו מאכן זיכער אז דער קרבן פסח איז דווקא צלי אן קיין שום נאסקייט. יעדע נאכט האט מען פרייהייט צו עסן פלייש אויף וועלכע אופן מ'וויל — צלי, שלוק, מבושל — אבער פסח נאכט איז דא א הקפדה.

- **וואס מיינט "כולו" —** ביי "כולו מרור" — מ'עסט דאך יא כרפס (אנדערע ירקות), אלזא ס'איז נישט ממש "כולו" מרור. "כולו" מיינט נישט "אויסשליסלעך", נאר אז מ'זוכט דווקא מרור — מ'לייגט צו מרור חוץ פון אנדערע ירקות. אזוי אויך ביי "כולו צלי" — מ'מעג עסן אנדערע מבוש'ל'ע זאכן (ווי קרבן חגיגה), אבער דער קרבן פסח אליין מוז זיין צלי.

- **"כולנו מסובין" —** "כולנו" מיינט אפשר אז אפילו דער עני שבישראל, וואס געווענטלעך איז נישט מסיב, איז היינט נאכט יא מסיב. מ'זוכט דווקא הסיבה — מ'שלעפט בענקלעך, קישנס, אא"וו.

- **בזמן הזה פרעגט מען נישט די שאלה פון צלי, שאין לנו קרבן.**

- **[דיגרעסיע: דער רמב"ם'ס משנה תורה vs. שולחן ערוך לעתיד לבוא:]** דער רמב"ם שרייבט אויך דעם גאנצן סדר ווי ער איז בזמן בית המקדש, קאנסיסטענט מיט זיין שיטה אז ער האט געשריבן א ספר וואס זאל זיין רעלעוואנט לכל הזמנים. ווען משיח וועט קומען, וועט מען דארפן א נייע שולחן ערוך פאר זרעים, טהרות, קרבנות — ווייל דער שולחן ערוך איז בעיקר בזמן הזה. אבער דער רמב"ם'ס ספר וועט בלייבן רעלעוואנט ווייל ער האט שוין אלעס אריינגעשריבן.

הלכה א (המשך) — מתחיל בגנות, דרשת ארמי אובד אבי

וואשן (עובר לעשייתן), נישט ווי אונזער מנהג וואס מ'מאכט נאכ'ן וואשן. דער מנהג צו מאכן נאכדעם איז א חידוש פון תוספות / הגהות מיימוניות. דער רמב"ם האלט אז נאר ביי טבילה (אדער אפשר נאר טבילת גר) מאכט מען די ברכה נאכדעם, אבער אלע אנדערע מצוות — עובר לעשייתן.

הלכה א (המשך) — יחץ, המוציא, לחם עוני

דער רמב"ם'ס ווערטער: "ולוקח שני רקיקין, חולק אחד מהם, ומניח הפרוס לתוך השלם, ומברך המוציא לחם."

פשוט: מ'נעמט צוויי מצות, מ'צוברעכט איינע, מ'לייגט די צובראכענע אויף די גאנצע, און מ'מאכט המוציא.

חידושים:

- "רקיקין" — דער רמב"ם רופט די מצות "רקיקין" — אינטערעסאנט, אפשר מיינט ער דינע/ווייכע מצות.

- **גרויסער חידוש אין סדר:** דער רמב"ם מאכט יחץ (צוברעכן די מצה) גלייך פאר המוציא, נישט ווי אונזער מנהג וואס מ'מאכט יחץ פריער פאר די הגדה. ביי אונז איז יחץ א באזונדערע שטאפל פאר מגיד, ביים רמב"ם איז עס צוזאמען מיט מוציא מצה.

- **פארוואס צוברעכט מען די מצה פאר די ברכה?** ס'איז דאך דא אן ענין פון לחם משנה — צוויי גאנצע מצות ביי יום טוב! ולמה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים? דער רמב"ם ענטפערט: ווייל "לחם עוני" — מה דרכו של עני בפרוסה, אן ארימאן עסט צובראכענע ברויט, אף כאן בפרוסה.

- **נאך א חידוש:** דער רמב"ם זאגט נישט א באזונדערע ברכה "על אכילת מצה" דא — ער זאגט נאר המוציא לחם.

הלכה א (המשך) — כורך מצה ומרור צוזאמען (בזמן הבית)

דער רמב"ם'ס ווערטער: "מ'לייגט מרור אויף די מצה, ומטביל בחרוסת, ומברך תחלה על אכילת מרור, ואוכלן — מ'עסט זיי צוזאמען. ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו — מאכט מען צוויי באזונדערע ברכות."

פשוט: לכתחילה עסט מען מצה און מרור צוזאמען (כורך) מיט איין ברכה על אכילת מרור, און מ'איז יוצא ביידע. אויב מ'עסט זיי באזונדער, מאכט מען צוויי ברכות.

חידושים:

- דער רמב"ם האלט אז לכתחילה זאל מען עסן מצה און מרור צוזאמען — ווי הלל. דאס "ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו" איז נאר א צווייטע אפציע.

- **השגת הראב"ד:** דער ראב"ד זאגט: "זה כהלל, ומכל מקום זה סדר לדיוק" — דאס איז נאר שיטת הלל, אבער די חכמים האלטן נישט אזוי. דער ראב"ד מיינט אז וואס דער רמב"ם רופט א "צווייטע אפציע" איז אייגנטלעך דער עיקר דין.

- **וויכטיגער חידוש:** דער רמב"ם רעדט דא פון **בזמן הבית**. אפילו בזמן הבית לייגט דער רמב"ם נישט אריין דעם קרבן פסח אין דעם כורך — נאר מצה און מרור צוזאמען, אבער דער פסח ווערט באזונדער געגעסן (ווי מ'זעט פון דעם וואס דער רמב"ם ברענגט נאכדעם באזונדערע ברכות אויף אכילת הזבח און אכילת הפסח). אזוי זאגט דער מעשה רוקח.

- **דער ראב"ד'ס השגה אויף דעם:** אויב מ'רעדט בזמן הבית, דארף מען אריינלייגן אלעס צוזאמען — פסח, מצה, ומרורים — מיט איין ברכה "על אכילת פסח מצה ומרורים", ווייל דער פסוק זאגט "על מצות ומרורים יאכלהו".

- **דער רמב"ם'ס טייטש אין "על מצות ומרורים":** "על" מיינט נישט ליטעראלי אויף/צוזאמען, נאר אין דער זעלבער סעודה. אבער "מצות

דער רמב"ם'ס ווערטער: "לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, להדר, לרומם, לנצח, לגדל, למי שעשה לנו את כל הנסים האלה, והוציאנו מעבדות לחירות." ונאמר לפניו הלל — הללו עבדי ה' עד חלמיש למעינו מים. וחזרתם: "ברוך אתה ה'... אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור."

פשוט: מ'זאגט לפיכך, דעם ערשטן טייל הלל, און חזרתם מיט ברכת הגאולה.

חידושים און הסברות:

- "לנו" — **חייב אדם לראות את עצמו:** דער לשון "למי שעשה לנו" שטימט מיט דעם רמב"ם'ס כלל אז חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. אויך "והוציאנו מעבדות לחירות" — "לאבותינו ולנו".

- **בזמן הזה — תוספת בקשה:** דער רמב"ם איז מוסיף בזמן הזה: "כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים..." נאך דעם שבח קומט א בקשה — ווייל "הלילה הזה" איז נישט גוט גענוג, ס'פעלט עפעס. משיח קומט נישט בליל יום טוב, אבער די נעקסטע יום טוב (שבועות) זאל שוין זיין נאך די גאולה.

- **"שמחים בבנין עירך"** — דער לשון "שמחים" ווייזט אז יעצט פעלט אין די שמחה, אבער דעמאלטס וועט זיין שמחה מיט ירושלים, און "ששים בעבודתך" — ששון אויף עבודת הקרבנות.

- **"ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים"** — "זבחים" איז קרבן חגיגה (אדער אפשר א ספעציעלער קרבן פאר די גאולה). "אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון" — דער עיקר וואס מאכט דעם קרבן לרצון איז די בלוט אויף דעם מזבח. יעצט האט מען אויך פלייש, אבער נישט פלייש וואס א טייל דערפון איז געווען אויף דעם מזבח.

- **"שיר חדש"** — "ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו" — אויסער דעם הלל וואס מ'זאגט שוין, וועט מען זאגן א נייע שיר — א נייע קאפיטל תהלים, א נייע מין ניגון/שבח וואס מ'האט נאך נישט. "שירו לה' שיר חדש" — ביי א נייעם נס קומט א נייער שיר. דער סדר לעתיד לבוא וועט זיין גרעסער — מיט שיר חדש, נישט נאר יציאת מצרים.

- **דער רמב"ם אפדעיטעד דעם נוסח:** דער רמב"ם זאגט נישט "מצה פסח ומרור" (ווי רבי עקיבא'ס לשון בזמן בית המקדש), נאר "מצה ומרור" — ער האט אפדעיטעד פאר בזמן הזה.

הלכה א (המשך) — כוס שני: בורא פרי הגפן

דער רמב"ם'ס ווערטער: "מברך בורא פרי הגפן ושותה כוס שני."

פשוט: מ'מאכט כוס בפה'ג און טרינקט דעם צווייטן כוס.

חידושים:

- **פארוואס דארף מען נאך א בורא פרי הגפן?** מ'האט מפסיק געווען מיט דער הגדה — מ'דענקט שוין נישט אויף דעם פריערדיגן בורא פרי הגפן. אויך האט מען געגעסן א כזית כרפס דערצווישן.

- **קיין נאכברכה אויף כרפס:** דער רמב"ם זאגט נישט קיין נאכברכה אויפ'ן כרפס — ס'זעט אויס אז מ'דארף נישט.

הלכה א (המשך) — נטילת ידיים שניה

דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואחר כך נוטל ידיו שניה, שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה."

פשוט: מ'וואשט נאכאמאל הענט ווייל מ'האט היסח הדעת געהאט בשעת'ן זאגן די הגדה.

חידושים:

- **ווען מאכט מען די ברכה — פאר אדער נאך דעם וואשן?** דער רמב"ם האלט אין הלכות ברכות אז די ברכה פון נטילת ידיים מאכט מען פאר דעם

- בזמן הזה קען מען נישט לכתחילה אזוי טון (ווייל מצה דאורייתא און מרור דרבנן — מבטל זה את זה), אבער מ'טוט א זכר צו הלל'ס מנהג.

הלכה א (המשך) — שלחן עורך און אכילת הפסח באחרונה
דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואחר נמשך בסעודה, ואוכל כל מה שרוצה לאכול, ושותה כל מה שרוצה לשתות. ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית."

פשוט: נאכדעם לאזט מען זיך אריין אין א סעודה — מ'עסט און טרינקט וויפיל מ'ויל. צום סוף עסט מען כאטש א כזית פון דעם קרבן פסח.

חידושים:

- "נמשך בסעודה" — אן אינטערעסאנטע לשון, ווי ער ווערט "פארשלעפט" אין א לאנגע סעודה.

- דאס טרינקען ביי די סעודה איז נישט א חלק פון די ד' כוסות — מ'קען טרינקען נאך וויין.

- דער פסח ווערט געגעסן צום סוף פון די סעודה — "אפילו כזית" — מ'דארף נישט עסן א סאך, א כזית איז גענוג.

הלכה א (המשך) — אפיקומן: אינו טועם אחריו כלום
דער רמב"ם'ס ווערטער: בזמן הזה עסט מען א כזית מצה צום סוף פון די סעודה, ואינו טועם אחריו כלום, כדי שיהא הפסח סעודתו — אז דער טעם פון בשר הפסח (בזמן המקדש) אדער מצה (בזמן הזה) זאל בלייבן אין מויל.

פשוט: דער אפיקומן איז דער לעצטער עסן פון דער נאכט, כדי דער טעם פון די מצוה זאל בלייבן.

חידושים:

- דער טעם פון דעם דין איז נישט בלויז חשיבות המצוה אדער אז מ'זאל אנהייבן און ענדיגן מיט מצוה, נאר ספעציפיש אז דער טעם עצמו פון די מצוה זאל בלייבן אין מויל. דער קוגל און אנדערע סעודה-עסנס זענען נישט קיין מצוה, נאר סתם לכבוד יום טוב — מ'ויל אז דער עיקר מצוה זאל בלייבן דער לעצטער טעם.

- עס ווערט פארגליכן צו דעם כלל'דיגן מושג פון א סעודה, וואו מ'עסט דעזערט צום סוף כדי צו בלייבן מיט א זיסן טעם — דא וויל מען אז דער „זיסער טעם" זאל זיין דער פסח אדער די מצה.

- **פראקטישע עצה:** מען זאל זיך אויסרעכענען אז דער זעלבער שטיקל מצה שמורה זאל דינען סיי פאר דעם כזית מצה באחרונה (אפיקומן) סיי פאר דער עיקר מצוה פון מצה. אבער כורך, וואס איז בלויז א מנהג (זכר למקדש), קען מען מאכן מיט מצה שאינה משומרת. אויף אזא אופן שפארט מען די מצה שמורה פאר דעם עיקר.

הלכה א (המשך) — כוס שלישי: ברכת המזון
דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואחר כך נוטל ידיו (מים אחרונים) ומברך ברכת המזון על כוס שלישי."

פשוט: נאך שולחן עורך וואשט מען מים אחרונים (אן א ברכה) און בענטשט אויף דער דריטער כוס.

חידושים:

- **מים אחרונים אן ברכה:** דער רמב"ם האט שוין אנדערשוואו פסק'נט אז מים אחרונים האט נישט קיין ברכה, ווייל עס איז נאר פאר געזונטהייט (מלח סדומית), און עס איז דומה צו איינער וואס איז מסנן מיט וואסער.

- **בורא פרי הגפן אויף כוס שלישי** — א מחלוקת: דער רמב"ם זאגט נישט אז מ'מאכט בורא פרי הגפן אויף דער דריטער כוס. עס ווערט דיסקוטירט צי מ'דארף מאכן א ברכה:

ומרורים" — די מצה גייט צוזאמען מיט מרור (נישט מיט'ן פסח). אנדערע מפרשים (ווי הלל) לערנען "על" ליטעראלי — ממש אויפאנאנדער.

הלכה א (המשך) — ברכות אויף זבח און פסח (בזמן הבית)
דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואחר כך מברך... על אכילת הזבח, ואוכל מבשר חגיגת י"ד תחלה. ומברך... על אכילת הפסח, ואוכל מגופו של פסח. ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח."

פשוט: מ'מאכט צוויי באזונדערע ברכות — איינע אויף די חגיגה (זבח) און איינע אויף דעם קרבן פסח. מ'עסט ערשט די חגיגה, דערנאך דעם פסח. איינע פטור'ט נישט די אנדערע.

חידושים:

- הגם פסח קען מען אויך רופן "זבח", זיינען זיי צוויי באזונדערע מצוות מיט צוויי באזונדערע ברכות.

- מ'זאל נישט טראכטן אז די חגיגה איז נאר דא כדי מ'זאל עסן פאר דעם פסח (על השובע) — עס איז אן אייגענע מצוה.

הלכה א (המשך) — בזמן הזה: באזונדערע אכילות פון מצה און מרור
דער רמב"ם'ס ווערטער: "ובזמן הזה שאין שם קרבן — אחרי שמברך המוציא לחם, חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל. וחוזר ומברך על אכילת מרור, ומטבל מרור בחרוסת ואוכל. ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו. וזו מצוה מדברי סופרים."

פשוט: בזמן הזה עסט מען מצה און מרור באזונדער, יעדע מיט אן אייגענע ברכה. מ'טונקט מרור אין חרוסת אבער מ'זאל עס נישט לאנג לאזן ליגן דארט.

חידושים:

- **בזמן הזה טוט מען נישט ווי הלל לכתחילה** — דער טעם (ווי די גמרא): מצה איז דאורייתא און מרור איז בזמן הזה נאר דרבנן, ממילא קען די מצה מבטל זיין דעם מרור ווען מ'עסט זיי צוזאמען.

- **"וזו מצוה מדברי סופרים"** — וואס מיינט דאס? עס זיינען דא עטלעכע פירושים:

- (1) דער מרור בזמן הזה איז מדרבנן.

- (2) די חרוסת איז א מצוה מדברי סופרים.

- (3) **רבינו מנוח'ס פירוש:** "מצוה מדברי סופרים" גייט אויף חרוסת — חרוסת איז נאר מדרבנן, און מיר ווילן נישט אז א מצוה מדרבנן (חרוסת) זאל אוועקנעמען דעם טעם פון מרור.

- **רבינו מנוח'ס קשיא:** אויב מ'זארגט זיך אז חרוסת זאל נישט מבטל זיין דעם טעם מרור, פארוואס קען מען יא איינטונקען מצה אין חרוסת אן א זארג? ער ענטפערט: **מצה איז א הארטע זאך** — חרוסת קען נישט מבטל זיין איר טעם. אבער א **בלעטל מרור** איז ווייך און קען פארלירן זיין שארפקייט דורך חרוסת.

- דער עיקר פוינט: מ'ויל אז מ'זאל שפירן די מרירות פון מרור, ווייל מרור איז א וויכטיגערע מצוה ווי חרוסת.

הלכה א (המשך) — כורך זכר למקדש
דער רמב"ם'ס ווערטער: "וחוזר וכורך מצה ומרור, ומטבל בחרוסת, ואוכל בלא ברכה — זכר למקדש."

פשוט: נאך דעם וואס מ'האט געגעסן מצה און מרור באזונדער, מאכט מען כורך אן א ברכה — נאר א זכר צו וואס הלל האט געטון בזמן המקדש.

חידושים:

- **„ויש לו“ = מעג:** ביים רמב"ם מיינט „ויש לו“ אלעמאל „מעג“ — עס איז א רשות, נישט א חובה.

- **הלל הגדול:** הודו לה' כי טוב מיט די כ"ו מאל, „כי לעולם חסדו“.

- **שייכות צו כוס של אליהו:** דאס האט צו טון מיט וואס מ'רופט „כוס של אליהו“.

- **מנהג צו גיין צום רבי'נס טיש:** ווייל דער כוס חמישי איז נישט א חלק פון דער סעודה נאר אן עקסטערע הלל, איז ס'דא א מנהג אז מ'פלעגט גיין צום רבי'נס טיש צו זאגן דעם לעצטן הלל. הלל קומט בציבור — מ'זינגט עס, מיט אנא ה' הושיעה נא א.א.וו.

הלכה — צלי בליל פסח בזמן הזה

**דער רמב"ם'ס ווי

ערטער: "מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים בזמן הזה — אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול — אין אוכלים, גזירה שמא יאמרו בשר הפסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שה שלם צלוי כאחד בליל זה. אם היה מחותך אדער חסר ממנו אבר אדער שלוק בו אבר ומחובר — הרי זה מותר במקום שנהגו."**

פשט: צלי עסן ליל פסח איז תלוי אין מנהג המקום. אבער א גאנצע שה צלוי איז אומעטום אסור.

חידושים:

- **צוויי מדרגות פון איסור: (1) סתם צלי** — איז תלוי אין מנהג המקום, דער טעם איז שמא יאמרו בשר הפסח הוא. (2) **שה שלם צלוי כאחד** — איז בכל מקום אסור, ווייל דאס איז נישט בלויז „שמא יאמרו“ נאר עס זעט ממש אויס ווי מקריב קדשים בחוץ.

- **מחותך/חסר אבר:** ווען עס איז צושניטן אדער עס פעלט אן אבר, איז עס מותר (אין מקום שנהגו), ווייל עס זעט נישט מער אויס ווי א קרבן פסח.

- **מגן אברהם:** „בארצות אלו“ (אשכנז) איז דער מנהג שלא לאכול צלי כלל — מ'עסט נישט קיין געבראטן פלייש פסח נאכט.

הלכה — מי שאין לו יין

דער רמב"ם'ס ווערטער: "מי שאין לו יין בליל הפסח — מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת, ועושה כל הדברים על הסדר."

פשט: אן וויין מאכט מען קידוש אויף פת און מ'טוט דעם גאנצן סדר.

חידושים:

- **חילוק צווישן שבת און יום טוב:** ביי שבת קען מען לכתחילה מאכן קידוש אויף פת אויב מ'האט עס מער ליב. ביי יום טוב דארף מען האבן וויין — אפילו דער גבאי צדקה דארף געבן וויין. נאר ווען עס איז ממש נישט פארהאן, מאכט מען אויף פת.

- **דער סדר איז נישט תלוי אין ארבע כוסות:** „ועושה כל הדברים על הסדר“ — דער סדר איז א סדר פאר זיך, אפילו אן ארבע כוסות.

הלכה — מי שאין לו ירק אלא מרור

דער רמב"ם'ס ווערטער: "מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד — בתחילה מברך על המרור שתי ברכות: בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, ואוכל. וכשגומר ההגדה מברך על המצה ואוכלה, וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה."

פשט: ווען מ'האט נאר מרור (קיין אנדערע ירק פאר כרפס), מאכט מען ביים ערשטן מאל עסן ביידע ברכות — בורא פרי האדמה און על אכילת מרור — ווייל דאס ערשטע עסן איז שוין יוצא מרור. נאכדעם עסט מען מרור נאכאמאל אן א ברכה.

חידושים:

- **שיטה אז מ'דארף נישט:** ווייל מ'האט שוין געטרונקען וויין ביי די סעודה, און דער כוס של ברכה איז א המשך פון דער סעודה.

- **שיטה אז מ'דארף יא (שולחן ערוך):** אין שולחן ערוך שטייט אז מ'מאכט יא בורא פרי הגפן.

- **ראיה פון הלכות ברכות פרק ז':** דער רמב"ם אין הלכות ברכות זאגט אז מ'מאכט א ברכה אויף יין שלאחר המזון אויב מ'האט מפסיק געווען. אבער עס ווערט געפרעגט: צי איז דער כוס של ברכה „יין שלאחר המזון“ אדער א חלק פון דער סעודה? און צי רעדט יענע הלכה נאר ווען מ'האט נישט געטרונקען פריער אדער מסיח דעת געווען?

- **[דיגרעסיע: הטוב והמטיב אלס ברכה אויף וויין:]** לויט שיטת הראשונים איז די פערטע ברכה פון ברכת המזון — הטוב והמטיב — בעצם א ברכה אויף וויין (ווען א צווייטע כוס קומט). ראיה דערצו: אין „צור משלו“ (א פיוט וואס איז א נוסח ברכת המזון, לויט רמ"א קען מען יוצא זיין דערמיט) שטייט ביי דער פערטער ברכה א רמז אויף כוס יין — דער מחבר פון דעם פיוט האט פארשטאנען אז הטוב והמטיב איז די ברכה אויף דער כוס.

הלכה א (המשך) — כוס רביעי: הלל און ברכת השיר

דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר."

פשט: מ'גיסט דעם פערטן כוס, מ'ענדיגט הלל, און מ'זאגט ברכת השיר — יהללך.

חידושים:

- **ברכת השיר = יהללך:** דער רמב"ם אין פירוש המשניות ברענגט אז ס'איז דא א מחלוקת וואס „ברכת השיר“ מיינט — ס'איז דא וואס זאגן אז עס איז נשמת כל חי, און ס'איז דא וואס זאגן אז עס איז יהללך. דער רמב"ם פסק'נט אז עס איז יהללך — ביי יעדע מאל ווען מ'זאגט הלל ענדיגט מען מיט ברכת השיר.

- נשמת ענדיגט אויך אויף א ברכה (מלך מהולל בתשבחות) — א זעלבע חתימה — אבער מיט אן אנדערע פתיחה, ענליך צו ישתבח.

הלכה א (המשך) — אינו טועם כל הלילה

דער רמב"ם'ס ווערטער: "ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים."

פשט: נאך דעם פערטן כוס עסט מען גארנישט די גאנצע נאכט, נאר וואסער.

חידושים:

- ס'איז דא אנדערע שיטות וואס זאגן אז דער איסור איז נאר ווי לאנג מ'איז נאך אינמיטן עסן/טרינקען, אבער ווען מ'האט געענדיגט דעם סדר קען מען עסן. דאס ווערט אפגעוויזן — דער רמב"ם זאגט בפירוש כל הלילה.

- אויב איינער גייט שלאפן און שטייט אויף פארטאגס, צי מעג ער דעמאלטס עסן? דאס בלייבט אן אפענע שאלה.

הלכה א (המשך) — כוס חמישי

דער רמב"ם'ס ווערטער: "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול — מן הודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל. וכוס זה אינו חובה כמו ארבע כוסות."

פשט: מ'מעג (אבער מ'דארף נישט) גיסן א פינפטן כוס און זאגן דערויף הלל הגדול.

חידושים:

ספעציפישע הלכה אז מען קען נישט עסן דעם קרבן פסח בשתי חבורות. אבער ביי מצה אליין — וואס עפעס זאל שלאף זיין א פראבלעם?

- **"בני חבורה"** — **צי דער רמב"ם רעדט פון קרבן פסח?** דער לשון "בני חבורה" קלינגט אביסל ווי ער רעדט פון דער חבורה פון קרבן פסח. אבער עס זעט אויס אז דער רמב"ם מיינט דאס אויף אן אלגעמיינעם אופן, נישט נאר ביי קרבן פסח.

הלכה ט (המשך) — בני חבורה שישנו מקצתן / נרדמו כולן

דער רמב"ם'ס ווערטער: "בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה — חוזרין ואוכלין. נרדמו כולן ונעורו — לא יאכלו. נתנמנמו כולן — יאכלו."

פשוט:

- ווען א **טייל** פון דער חבורה שלאפט איין — מעגן זיי ווייטער עסן ווען זיי וועקן זיך אויף, ווייל די סעודה איז נישט אפגעשטעלט געווארן (די אנדערע האבן ווייטער געגעסן).

- ווען **אלע** שלאפן איין (נרדמו כולן) — טארן זיי **נישט** ווייטער עסן, ווייל דאס איז דער זעלבער דין ווי ביי א יחיד — די סעודה איז געענדיגט.

- ווען **אלע** האבן נאר **געדריםלט** (נתנמנמו — א האלבע שלאף, נישט קיין טיפע שלאף) — **מעגן** זיי ווייטער עסן, ווייל דאס איז נישט קיין הפסק וואס ענדיגט די סעודה.

חידושים:

- **דער חילוק צווישן "ישנו מקצתן" און "נרדמו כולן":** ווען נאר א טייל שלאפט, גייט די סעודה נאך אן פאר די אנדערע — דער וואס האט געשלאפן האט בלויז "ארויסגעטשעקט" פאר אביסל, אבער די סעודה איז נישט געענדיגט געווארן. אבער ווען אלע שלאפן איין, איז קיינער נישט דא וואס האלט אן די סעודה, און דעריבער איז זי געענדיגט.

- **דער חילוק צווישן "נרדמו" און "נתנמנמו":** א טיפע שלאף (נרדמו) מאכט א הפסק וואס ענדיגט די סעודה. אבער א האלבוועגס דרימלען (נתנמנמו) איז נישט קיין הפסק — עס האט נישט געמאכט אז די סעודה זאל הייסן געענדיגט.

- **"מי שישן" = א יחיד:** דער אויבערשטער דין פון "מי שישן בתוך הסעודה" רעדט פון איינעם וואס עסט אליין (א לאונער). ביי אים, ווען ער שלאפט איין, איז קיינער נישט דא וואס ממשיך די סעודה, דעריבער איז זי אויטאמאטיש געענדיגט.

סיום

דער שיעור האט פארענדיגט **הלכות חמץ ומצה, פרק ח** — דער לעצטער פרק. דער נעקסטער אפשניט וואלט געווען **סדר ההגדה**, דער רמב"ם'ס נוסח פון דער הגדה, וואס איז א "נספח" (צוגאב) צו די הלכות, נישט דער עיקר פון די הלכות אליין.

- דער סדר פון צוויי מאל עסן ירק ווערט אויפגעהאלטן אפילו ווען מ'האט נאר מרור — מ'עסט צוויי מאל, אבער דער ערשטער מאל איז שוין יוצא די מצוה.

- ווייל מ'קען נישט מאכן „על אכילת מרור" נאכדעם (ווען מ'האט שוין יוצא געווען), דארף מען עס מאכן ביים ערשטן מאל — אויך אויב עס איז „בעקווארדס" פון דער נארמאלער סדר.

הלכה — מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית

דער רמב"ם'ס ווערטער: "מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית — עסט מען דעם כזית משמרת צום סוף פון דער סעודה (אפיקומן), און מ'הייבט אן מיט מצה שאינה משמרת."

פשוט: ווען מ'האט נאר איין כזית מצה משמרת (משומר משעת קצירה), נוצט מען עס פאר דעם אפיקומן — דער לעצטער כזית — און מ'מאכט המוציא אויף מצה שאינה משמרת.

חידושים:

- דער רמב"ם האלט אז פון די דריי כזיתים (אנפאנג, מיט מרור, און אפיקומן) איז דער **אפיקומן דער וויכטיגסטער** פאר מצה משמרת — דארט נוצט מען דעם איינציגן כזית.

- **פראקטישע עצות:** מען זאל זיך אויסרעכענען אז דער זעלבער שטיקל מצה שמורה זאל דינען סיי פאר דעם כזית מצה באחרונה (אפיקומן) סיי פאר דער עיקר מצוה פון מצה. אבער כורך, וואס איז בלויז א מנהג (זכר למקדש), קען מען מאכן מיט מצה שאינה משומרת.

הלכה ט — מי שישן בתוך הסעודה

דער רמב"ם'ס ווערטער: "מי שישן בתוך הסעודה והקיץ — אינו חוזר ואוכל."

פשוט: איינער וואס איז איינגעשלאפן אינמיטן דער סעודה און האט זיך אויפגעוועקט, טאר נישט ממשיך זיין צו עסן.

חידושים:

- **דער רמב"ם'ס טעם:** דער רמב"ם האלט אויף אן **אופן כללי** (נישט נאר ביי קרבן פסח) אז שלאף מאכט א הפסק וואס ענדיגט די סעודה. נאכדעם וואס ער האט שוין געגעסן מצה, און דערנאך איינגעשלאפן, האט זיך די סעודה געענדיגט. דער דין פון **"אין מפטירין אחר הפסח"** (וואס דער רמב"ם אפליקירט אויך אויף מצה) מיינט אז נאכ'ן ענדיגן דער סעודה טאר מען נישט צוגעבן מער עסן. **עס איז נישט קיין חילוק** צי די לעצטע זאך וואס ער האט געגעסן איז געווען מצה אדער עפעס אנדערש — ווען מען שלאפט איין, איז די סעודה פארענדיגט, פונקט.

- **דער ראב"ד'ס השגה:** דער ראב"ד חולק און זאגט אז ער ווייסט נישט וואס דער רמב"ם וויל דא. דער ראב"ד האלט אז **דער דין פון נישט ווייטער עסן נאך שלאף איז נאר ביי קרבן פסח**, ווייל דארט איז דא א

תמלול מלא

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח': סדר ליל הסדר

הקדמה לפרק

א גוטן. זאגט די הייליגע תורה, מיר גייען לערנען די הייליגע רמב"ם, משנה תורה לרמב"ם, ספר זמנים, הלכות חמץ ומצה, פרק ח'. ביי די אכטע פרק, דא גייען מיר אונז לערנען די סדר פון די ליל הסדר. ער האט אונז שוין געזאגט די מצוות פון די ליל הסדר, די מצוה פון יציאת מצרים, די מצוה פון דרך חירות, די מצוה פון מרור, חרוסת, אבער דא גייט ער אונז זאגן די סדר.

אזווייז אונז קענען דאס, ס'איז דא די צען סימנים, קדש ורחץ. פופצן סימנים איז דא, ביי די וועי. פופצן סימנים, און צען סימנים איז דא אויף די מכות.

און מיר דאנקען נאכאמאל די תומכי השיעור, און ר' יואל, און אלע אנדערע תומכי השיעור, און לאמיר אלע האבן א גרויסע הצלחה.

איז לערנען מיר אז דאס איז די לעצטע פרק, יא? דא ענדיגט זיך הלכות חמץ ומצה. נאכדעם איז דא די סדר ההגדה. אויב איינער וויל זאגן דעות, ביז מארגן האט ער נאך צייט, קען ער זאגן דעות צו ער האלט אז מ'דארף לערנען די סדר ההגדה, טאר מען נישט. יעדער איינער קען שוין די הגדה. דער רמב"ם האט אביסל חידושים, זיינע נוסחאות, באט איך ווייס נישט צו

אזי די ראשי תיבות מרור, זרוע, ביצה, חרוסת. אקעי, יא.

הלכה ב: כרפס — בורא פרי האדמה, טבילה, אכילת כזית

אקעי, ומתחיל, ער הייבט אן, ומתחיל, און מ'הייבט אן די סדר, ומברך בורא פרי האדמה. ס'ליגט שוין דא די מרור וירק, מ'מאכט א בורא פרי האדמה, ולוקח ירק, מ'נעמט די ירק, נישט די מרור, די אנדערע ירק וואס מ'האט גענומען אויפ'ן טיש, ומטבילו בחרוסת. מ'טונקט איין די... מ'טונקט ס'איין אין חרוסת. אונז טוען מיר זיך מ'טונקט ס'איין אין זאלץ וואסער. מ'רעדט פון די טבילה, די איינגעטונקטע. סאו פארדעם האט מען געמאכט די אלע נטילת ידים פאר מ'עסט א דבר שטיבולו במשקה.

ואוכל כזית, מ'עסט א גאנצע כזית, הוא וכל המסובין עמו, יעדער איינער עסט, כל אחד ואחד אין פחות מכזית, מ'עסט נישט ווייניגער ווי א כזית, ווייל אכילה, אויב ס'איז דא א מצוה פון אכילה, איז עס א גאנצע כזית.

דיסקוסיע: שיעור כזית ביי כרפס — רמב"ם קעגן אונזער מנהג

און אונז האבן מיר דא דעם מנהג אז מ'עסט ווייניגער ווי א כזית, ווייל מ'ווייסט נישט וועגן... מ'ויל נישט מאכן א נאך ברכה, ווייל ס'וועט זיין נאכדעם א הפסקה צווישן די כרפס און די אנדערע זאכן. אבער רמב"ם'ס שיטה איז... מ'דארף וויסן, דער פאקט איז אז איך קען נישט קיינעם וואס עסט ווייניגער ווי א כזית, ווייל דער וואס עסט ווייניגער ווי א כזית איז א דימיון אז א כזית איז אזוי גרויס ווי א קו. אבער א כזית איז דאך אזוי גרויס ווי אן איילבירט. קומט דאך אויס אז יעדער איינער וואס רעדט זיך איין אז ער עסט ווייניגער ווי א כזית, עסט עניוועיס מער ווי א כזית. ממילא מעג מען שוין עניוועיס עסן אזוי. איך האלט די זעלבע הידור מצוה וואס א מענטש האט צו עסן מצה א גאנצע מצה פאר א כזית, עסט א פיצי שטיקלע, עסט ממש א טראפעלע פון די כרפס. ס'איז סתם עניו נפש, סתם עסטו נישט, ס'קומט צו זיין דרך חירות.

סאו, איי, דאס איז א ספק פון די נאך ברכה? די תירוץ איז, מ'מאכט נישט נאך א ברכה און מ'גייט גיין ווייטער. שוין. וארך, איך שלעפ אריין אין עולם הספקות, עולם החירות. ס'איז א הכנה צו די איבריגע חירות פון די סדר. ס'איז נישט אזוי געפערליך, יא. ס'איז זייער געפערליך. פון יעצט קען מען זיצן פאר צוויי שעה און טאר נישט עסן גארנישט. אמת, מ'עסט דאך די קליות ואגוזים וואס מ'האט פריער געגעבן פאר די קינדער. דער טאטע מעג אויך נאשן אביסל. נו, פארדעם האט מען דאך געמאכט די כרפס. איך פיל מיך טאקע, ספעציעל ווען איך האב יונגערע קינדער, ברענג איך טאקע נאש, אזוי ווי ס'שטייט אין די רמב"ם, אז מ'עסט ערגעץ וואו נאך קידוש, עסט מען אביסל פסח קוקיס אדער עפעס פאר די קלענערע קינדער, אזוי ווי די ענין פון קליות ואגוזים. אבער די תורה האט דאך שוין געגעבן כרפס פאר דעם, אויף וואס דארף עס זיין גליק? אקעי, לאמיר נישט אריינגיין אין פאליטיק יעצט. לאמיר לערנען וואס ס'שטייט. יעדער איינער, אז ס'עסט א כזית, ווייל ס'איז א מצוה פאר יעדן. אזוי לערנט ער. ס'איז א סתם תלמידי תלמידי תלמידי...

ס'איז דא א קשיא דא, וואס קען מיינען אז נאר איינער קען יוצא זיין מיט די כרפס? ניין, יעדער איינער. ס'איז נישט קיין ממש חיוב. אונזער מנהג איז נישט חרוסת, נאר אונזער מנהג איז זאלץ וואסער. איך האב עס דא מרומז. אונז נוצן די חרוסת נאר פאר די... אונז טוען מיר נישט אפליקענען די מצוה פון חרוסת פאר די מרור, דאס איז די עיקר. אבער דא איז דאך א זכר. איך געדענק, דער רמב"ם האט נישט קיין מקור אז ס'שטייט "מטבל בחרוסת". ס'שטייט אין אנדערע פלעצער, ס'שטייט "מטבל בחומץ". זאלץ וואסער האט נישט קיין טעם, ביי די וועי. מ'דארף ברענגען עפעס מער צו די זאך. אבער איך בין געווען אמאל מיט א חולה אין שפיטאל, און האב איך געגעבן טשיקען סוף מיט אביסל וועדזשטעבלס, און דאס איז מיר יוצא געווען. דאס הייסט, די אמת'דיגע מהודר'דיגע מקיים געווען די זאך, אז מ'האט געגעבן צו עסן מיט אביסל א שטיקל מאכל, אן עפעס א זאך וואס איז נישט קיין תירוש און נישט קיין יין, און נישט קיין חומץ.

עקירת השולחן, כוס שני, הבן שואל

מ'איז מחויב עס צו לערנען. פרעגן די פוסקים. אויב איינער וויל שנעל זאגן צו מ'זאל זאגן יא אדער נישט, קען ער אריינשיקן און מאכן א וואוט.

הלכה א: סדר עשיית מצוות אלו

כוס ראשון, קידוש, נטילת ידים

אקעי. זאגט דער רמב"ם אזוי: סדר עשיית מצוות אלו, די סדר, די אויסשטעל פון די עשיית מצוות אלו, די מצוות וואס מיר האבן פריער דערמאנט אז ס'איז דא מצוות פון ד' כוסות און אזוי ווייטער, ס'איז די לעצטע צוויי פרקים, וויאזוי טוט מען עס? מצה, מרור, ד' כוסות, עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כך הוא, אזוי איז די סדר.

זאגט אונז דער רמב"ם די סדר: בתחלה מביאין כוס לכל אחד ואחד, מ'ברענגט א כוס פאר יעדן איינעם. אזויווי ער האט אונז געזאגט אז אויך די נשים און די קטנים זענען אויך מחויב אין די ד' כוסות, ברענגט מען פאר יעדן איינעם, נישט נאר פאר די טאטע, אנדערש ווי געווענליך קידוש. זייער גוט. ומברך בורא פרי הגפן, און יעדער איינער... איך ווייס נישט צו דער מברך זאגט עס, א לשון יחיד. דער טאטע זאגט, ואומר עליו קידוש היום, ער זאגט די נוסח פון קידוש, אשר בחר בנו, וואסעווער, די לשון פון קידוש, שבחר בנו, מקדש ישראל והזמנים, וזמן. נאכדעם מאכט מען די ברכת הזמן, דאס הייסט שהחיינו, ושותה, מ'טרינקט. ער האט שוין פריער געזאגט אז מ'טרינקט אנגעלאנגט, יא. ואחר כך מברך על נטילת ידים. יא, אינטערעסאנט, ער דערמאנט עס נישט נאכאמאל. ער האט שוין געזאגט ווען מ'זיצט אנגעלייגט. ער זאגט נישט וואס מ'דארף טון. ער גייט נישט דא זאגן נאכאמאל וואס די מצב דארף זיין. ער זאגט נאר וואס מ'דארף טון, וואס איז די פרטים? וואס קומט קוקן פריער? די ליסט, אזויווי וואס קומט נאך וואס.

אנדערש ווי אונז פירן זיך צו זאגן אן ברכת נטילת ידים, פסק'נט דער רמב"ם אז מ'זאל זאגן ברכת נטילת ידים. זייער גוט. ווייסט וואס? איך פיר מיך ווי די רמב"ם, זאלן זיי מיר זאגן א ברכה, יא, ברכת נטילת ידים.

הבאת השולחן: מרור, ירק, מצה, חרוסת, שני מיני בשר

און נאכדעם וואס ער האט זיך געוואשן די הענט, ברענגט מען שולחן ערוך, ברענגט מען די אנגעגרייטע טיש מיט די עסן. ועליו, וואס ליגט אויף די טיש? מרור וירק אחר, מרור מיט נאך א וועדזשטעבל, נאך א ירק, ומצה וחרוסת.

און דא רעדט ער ווען בזמן שבית המקדש היה קיים, זאגט ער אונז אויך די צוויי סארט פליישן וואס ליגן אויפ'ן טיש, וגופו של כבש הפסח הוא. און צוזאמען מ'ט'ן קרבן פסח האט מען געברענגט נאך א קרבן וואס הייסט בשר חגיגה, וואס מ'עסט אנפאנג פון די סדר. די סוף פון די סדר עסט מען די קרבן פסח, אבער קרבן פסח דארף שוין זיין נאכל על השובע, פארדעם עסט מען בשר חגיגה. און די אנדערע קרבן, שיאמר בשר, וואס מ'האט געברענגט...

זאגט דער רמב"ם, בזמן הזה, אין די גוטע צייטן, אין די גוטע צייטן, בזמן שבית המקדש היה קיים, בזמן הזה, מביאין על השולחן אויכעט שני מיני בשר, אחד זכר לפסח, ואחד זכר לחגיגה. אונז האבן נישט דעם מנהג, אונז האבן מיר לייגט א זרוע, אבער מ'ויל דוקא נישט אז ס'זאל זיין... אונז לייגן א זרוע אין א ביצה, אונז טוען מיר בערך אזוי. און דאס וואס אונז לייגן איז א תבשיל, מנהג אשכנז. איך מיינ אז ס'איז דא יא וואס ברענגען, אונז ברענגען נישט צלי, אבער צוויי מיני פלייש מעג מען ברענגען אפילו אונזער מנהג.

אבער אונזער קערה, דאס איז כאילו די קערה וואס אונז רופן א קערה. דער רמב"ם זאגט אז מ'ברענגט א טיש, דער רמב"ם זאגט אז מ'ברענגט צוויי הלוט פלייש. איך מיינ, אויב איך געדענק, אין שולחן ערוך שטייט אז מ'ברענגט א פלייש, מיט אן איי. דאס הייסט, אונז ברענגען די זרוע, דאס איז א שטיקל פלייש, און אן איי. אן איי איז במקום די אנדערע סארט פלייש. יא. וואס טאמער איז מען געווען ארום, מ'האט נישט געהאט קיין צוויי סארט פלייש. אזוי טראכט איך, אפשר איז דא אנדערע מיינונג פון דעם.

ס'איז דא א רמז, ביצה, איז די ביצה מיינט תפלה, די ביה רחמנא, אדער ללשון. איז דא אין די רמזים איז דא אסאך. מזבחך, על כיר מזבחך, מזבחך

ירקות. ווייטער, ס'מיינט צו זאגן אז מ'עסט דווקא מרור אויך, חוץ פון דעם וואס מ'עסט סתם, מ'זוכט דווקא צו זיין

מה נשתנה — די פינף שאלות Speaker 1:

דער קורא ווייסט אלעס, העלאו, דער בן פרעגט נישט דאס. אויף דעם איז דער תירוץ אז דער קורא איז דער תירוץ פון די אלע קשיות. דער קורא זאגט וואס שטייט אין תורה, וואס שטייט אין סידור.

די צווייטע שאלה איז, **שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה**, אמאל חמץ, אמאל מצה, **והלילה הזה** מ'איז מקפיד דוקא אויף מצה.

די דריטע שאלה איז, דער רמב"ם האט פינף שאלות. דער רמב"ם לייגט נאך צו די שאלה וואס מ'קען פרעגן בזמן שבית המקדש היה קיים, **שבכל הלילות אנו אוכלים בשר צלי שלוק ומבושל**. מ'האט פרידאם, מ'קען, לאמיר זאגן, יעדע נאכט עסט מען אלע דריי, אבער מ'האט נישט פרידאם, אמאל אזוי, אמאל אזוי. ווייל **הלילה הזה** איז דא א הקפדה אז ס'זאל זיין **כולו צלי**. און ס'איז אויך א זאך וואס איז געווען זייער קענטיג, ווייל ס'איז דא אסאך הלכות צו מאכן זיכער אז ס'איז צלי, ס'זאל נישט זיין קיין שום נאסקייט, די וועג וויאזוי מ'טוט עס, ס'איז אווייט אז מ'זוכט דא אז ס'זאל זיין דוקא צלי. פרעגט ער אויף דעם.

ווייטער, **שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, והלילה הזה כולו מרור**. און די פיפטע קשיא איז, **שבכל הלילות אנו אוכלים...** מ'עסט דאך יא אנדערע ירקות. ווייטער, ס'מיינט צו זאגן אז מ'עסט דוקא מרור אויכעט, חוץ פון דעם וואס מ'עסט סתם, מ'זוכט דוקא אז ס'זאל זיין אויכעט מרור. מוז זיין, אבער מ'האט דאך יא געגעסן כרפס. נישט אז מ'עסט נישט מרור, פארדעם איז דא וואס די נוסח איז **כולו מרור** אין די מחזורים, ווייל ס'איז נישט כולו מרור. אבער לכאורה, כולו מרור מיינט אזוי ווי כולו... אקעי, כולו מצה עסט מען טאקע נישט קיין חמץ, אבער כולו צלי אויך, מ'מעג עסן מבושל, מ'עסט נישט די קרבן חגיגה. יא, וואס מיינט דאס? מ'עסט דוקא, מ'זוכט.

שבכל הלילות אנו אוכלים בין יושבים בין מסובים, והלילה הזה כולנו מסובים. זיצן אונז... דאס איז ווייטער א כול, כולנו. ס'מיינט ווייטער לכאורה, הגם אשר אינו מסוב, ס'מיינט נישט כולנו. ס'מיינט ווייטער אז מ'איז דוקא מסובים. קען זיין, דער רמב"ם האט געזאגט אז ס'איז א הידור צו זיין א גאנצע נאכט מסובים. איך וויל דאך זאגן אז כולנו, לכאורה, אלע פון אונז, אפילו דער עבד, איך ווייס נישט, אפילו דער וואס איז א גאנצע עני שבירא וואס געווענליך איז ער נישט מסוב, היינט איז ער יא מסוב. אבער ס'איז לא דווקא, ווייל ס'מיינט דווקא, מ'זוכט דווקא, מ'שלעפט בענקלעך, מ'שלעפט די קישנס, וואטעווער.

בזמן הזה — מ'פרעגט נישט די שאלה פון צלי Speaker 1:

זאגט דער רמב"ם, **בזמן הזה, אינו...** מ'פרעגט נישט די שאלה פון **הלילה הזה כולו צלי, שאין לנו קרבן**. זייער שיין.

דער רמב"ם'ס סדר שרייבט אויך די גאנצע סדר פון בזמן בית המקדש. פארוואס נישט? הגם די מצוה פון קרבן פסח, למשל, שטייט נישט דא אין די הלכה, ס'שטייט אין הלכות קרבן פסח עקסטער אין ספר קרבנות, אבער די סדר קומט דאך מיט דעם, שרייבט ער די סדר.

דיגרעסיע: דער רמב"ם'ס משנה תורה לעתיד לבוא

דער רמב"ם האט דאך געשריבן א ספר, מ'זאל נישט דארפן, אלע אנדערע זענען זייער אינטערעסאנט. און ווען משיח וועט קומען, מ'זאל נישט קומען מיט ראשון. ער דארף ארויסווארפן די שולחן ערוך, ווייל זייער אסאך פון די שולחן ערוך איז נאר בזמן הזה. מיר דארפן מאכן א נייע שולחן ערוך, פון זרעים, טהרות, מיר דארפן קויפן אנדערע הלכות ספרים. די פסקי תשובות, די אלע היינטיגע הלכות ספרים גייט מען נישט קענען נוצן. חוץ פון די רמב"ם, אלע רמב"ם אידן גייען בלייבן מיט זייער אלטן ספר, ס'גייט קוקן,

אקעי, עניוועיס, **ואחר כך עוקרין את השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו**. סא דאס איז יא, נאר ס'איז דא איינער וואס זאגט די הגדה. דער וואס ליינט פאר די הגדה פאר די עולם, נעמט מען אוועק זיין טיש און מ'לייגט אים דארטן א שטענדער. איך ווייס, מ'געבט אים... ניין, מ'נעמט אוועק זיין טיש, מ'געבט אים גארנישט. דאס איז דאך די מצוה וואס מ'האט פריער געלערנט, מ'מאכט א שינוי, עקירת השולחן. ווי אלט זיין הגדה ווייס איך נישט. איך זאג, מ'נעמט אוועק די שולחן, די קערה, די גאנצע... יא.

שוין, און מ'איז געווען **על כוס השני**, מ'גיסט אן די צווייטע כוס וואס מ'גייט שפעטער מאכן דערויף די ברכה, אבער די כוס איז שוין פול ביי די גאנצע סיפור ההגדה. פארוואס? זאגט ער, נישט דער רמב"ם. דאס הייסט, מ'זאגט עס על הכוס? ער זאגט יא. ער זאגט עס על הכוס, אקעי. **וכאן**, דא איז די גוטע געלעגנהייט, **הבן שואל**. אויך ווייל מ'האט דאך יעצט עוקר געווען די שולחן, מ'האט געטון א דבר שינוי, אזוי ווי דער רמב"ם האט פריער געזאגט, דאס איז א מאדנע זאך, דו וועסט אוועקנעמען די טיש. **וכאן הבן שואל ואומר הקורא**. דער קינד איז אויך די צווייטע כוס וואס מ'גיסט שוין אן. **ואומר הקורא**, דער בן שואל, דער זון פרעגט די קשיות, און דער קורא, דער וואס ליינט פאר די הגדה, זאגט איבער זיינע קשיות, אדער ער לייגט אראפ זיינע קשיות אין א מער מסודר'דיגע וועג. איך ווייס נישט קיין וואס גייט דא פאר, ווייל די נקודה איז אזוי, ווייל דער בן שואל מיינט דאך וואס מ'האט פריער געלערנט, וואטעווער ס'גייט פרעגן, ער גייט דאך פרעגן פונקט אויף וואס ער איז, און דא קומט דאך שוין א גאנצע נוסח מה נשתנה. וועגן דעם איז מדייק די מפרשים, זאגט דער רב, **ואומר הקורא**, די גאנצע נוסח מה נשתנה, און דאס איז שוין נישט קיין זאך. דו קענסט נישט עקספעקטן אז יעדע בן זאל קענען די גאנצע פיר קשיות, די גאנצע זאך. דאס איז שוין א נוסח. נאכדעם איז דער בן שואל, דאס הייסט ער זאגט נישט וואס דער בן שואל איז. אבער ער זאגט אביסל מאריך אויף די שאלה פון די זון. דער זון פרעגט וואטעווער ער פרעגט. זאגט ער, רבי, ווייסט? ס'איז דא נאך אסאך זאכן וואס איז אנדערש, און ער לערנט אויף דעם. קען זיין, איך זאג אבער אז דער בן שואל מיינט דער שואל וואטעווער, ער שטייט נישט וואס, אבער דער קורא זאגט מה נשתנה. יא.

נוסח מה נשתנה: פינף קשיות

און ער פרעגט אזוי: **מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?** וואס איז אנדערש? און ער רעכנט אויס די שינויים. **שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת**. מ'איז נישט די סדר צו מטביל זיין ירק אין חומץ אדער אין חרוסת. פארוואס איז עס נישט קיין סדר? אדער מ'זוכט עס נישט. אקעי, ער זאגט מ'איז נישט אזוי מהדר נאך דעם. **והלילה הזה שתי פעמים**. יא, און היינט נאכט שתי פעמים. ס'איז אינטערעסאנט, ווייל ער האט דאך דערווייל נאר געזען איינמאל, אבער ער ווייסט אז מ'האט אנגעגרייט אין די קיטשן שפעטער. דער קורא ווייסט אלעס, העלאו. דער בן פרעגט נישט דאס, אבער דאס איז דער תירוץ אז דער קורא איז דער תירוץ פון די אלע קשיות. דער קורא זאגט וואס שטייט אין תורה, וואס שטייט אין סידור.

די צווייטע שאלה איז, **שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה**, אמאל חמץ, אמאל מצה, **והלילה הזה** מ'איז מקפיד דווקא אויף מצה.

די דריטע שאלה איז, דער רמב"ם האט פינף שאלות. דער רמב"ם לייגט נאך צו די שאלה וואס מ'קען פרעגן **בזמן שבית המקדש היה קיים, שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק ומבושל**. מ'האט פרידאם, מ'קען, איך גלייב נישט אז יעדע נאכט עסט מען אלע דריי, אבער מ'האט פרידאם אמאל אזוי, אמאל אזוי. **והלילה הזה** איז דא א הקפדה אז ס'זאל זיין **כולו צלי**. און ס'איז אויך א זאך וואס איז געווען זייער קענטיג, ווייל ס'איז דא אסאך הלכות צו מאכן זיכער אז ס'איז צלי, ס'זאל נישט זיין קיין שום נאסעקייט די וועג וויאזוי מ'טוט עס. סא ס'איז אביעס אז מ'זוכט דא אז ס'זאל זיין דווקא צלי. פרעגט ער אויף דעם.

ווייטער, **שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, והלילה הזה כולו מרור**. און די פיפטע קשיא איז, **שבכל הלילות אנו אוכלין...** מ'עסט יא אנדערע

פירושים. אבער פריער האט ער געזאגט מער בקיצור, יעצט זאגט ער מער די לשון וואס מ'זאגט.

"עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא" — איך ווייס נישט טאקע, וואס טייטש **"נגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד"**? דאס הייסט שנעל, דאס מיינט "מיד", "מיד" מיינט "מיד". איך האב גענומען א טשענס. פריער, **"שפסח המקום"**? איי דאונט נאו. אקעי.

די סדר פון פסח-מרור-מצה

Speaker 1

בזמן הזה, וואס ער האט נישט קיין פסח, זאגט ער נישט קיין **"פסח זה"**. ס'איז אביסל אינטערעסאנט, ניין, סתם א קלייניגקייט. די פסח און די מצה זענען א גוטע סדר, ווייל קודם איז געווען די פסח, און די נעקסטע, שפעטער ביינאכט, איז געווען די נגלו. אבער די מרור איז געווען אינגאנצן פאר דעם. אבער איך קען פארשטיין אז די מרור קומט מיט די פסח, מ'עסט **"פסח מצה ומרורים"**.

בזמן הזה — **"פסח שהיו אבותינו אוכלים"**

Speaker 1

בזמן הזה אומר, בזמן הזה קען מען נישט זאגן **"פסח זה שאנו אוכלים"**, ווייל מ'עסט עס נישט. דער רמב"ם איז דא מקפיד אז מ'קען נישט זאגן ליגנט, אויך פריער, מ'קען נישט זאגן ליגנט. ס'דארף שטימען. **"פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שביית המקדש היה קיים"** — ס'שטייט נישט "היה", "קיים". רייט. "היו" גייט ארויף אויף ביידע, **"שהיו אוכלים"**, **"שהיו"**, יא. **"על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו"**.

לפיכך — **ברכת הגאולה**

Speaker 1

ואומר, און ער ענדיגט, דאס איז די... עד כאן איז די הגדה. יעצט פירט מען אויס, די ענדע פון די ברכה איז **"לפיכך אנחנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, להדר, לרומם, לנצח, לגדל"** — אדער **"לגדל"**, **"לגדל"**, **"לנצח"**. פארשידענע לשונות פון הודאה און שבח. **"למי שעשה לנו את כל הנסים האלה"**. אינטערעסאנט, דא איז דאס ווארט **"לנו"**, אזוי ווי ער האט פריער געזאגט, **"חייב אדם לראות את עצמו"**. **"והוציאנו מעבדות לחירות"**, **"לאבותינו ולנו"**.

ונאמר לפנינו, און אונז גייען מיר זאגן פאר אים, די פאלגנדע קאפיטלעך. און דא זאגט מען די קאפיטלעך פון **הללו עבדי ה'**. און די נעקסטע שטיקל, **עד חלמיש למעינו מים**, ס'איז טייטש די ערשטע האלב הלל, ערשטע צוויי שטיקלעך.

וחותם מן הפי תחתך הברכה. וחותם, מ'ענדיגט מיט די ברכה, **ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר גאלנו** — דאס זאגט ער יא קלאר, גאלנו, אונז — **וגאל את אבותינו ממצרים**. **והגיענו** — דאס איז אזוי ווי שהחיינו וקיימנו והגיענו — **הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור**. זייער גוט.

בזמן הזה — **תוספת בקשה**

Speaker 1

בזמן הזה איז ער מוסיף. דאס האט ער געזאגט פון רבי עקיבא. אינטערעסאנט, ער זאגט נישט מצה פסח ומרור, דא האט ער שוין אפדעטעד פאר אונזער לשון.

בזמן הזה איז ער מוסיף, כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום. דאס הייסט, נאך די שבח קומט א בקשה, קומט **והגיענו הלילה הזה**, אבער ס'איז דאך נישט גוט די לילה הזה, ס'פעלט דאך עפעס, דאס איז דאך שוין. און די יום טוב אליין גייט שוין נישט משיח קומען, ווייל ס'קומט נישט בליל יום טוב, אבער די נעקסטע יום טוב זאל מען אונז זוכה זיין אז די קומענדיגע שבועות זאל שוין זיין נאך די גאולה, **כן ה' אלקינו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום**, און דעמאלטס זאל שוין זיין **שמחים**, יעצט פעלט אין די שמחה, אבער דעמאלטס זאל זיין **שמחים בבנין עירך**, פרייליך מיט

אה, די רמב"ם זאגט, וואס מיט דעם? ס'גייט נישט דארפן טוישן זיין ספר. ס'איז גוט פאר דעם, אין שולחן ערוך שטייט נישט אזוי מ'ווייסט ווער איז משיח. אבער אין רמב"ם דארף מען שטיין אויך נישט, מ'זאל וויסן ווער איז משיח.

מתחיל בגנות — נאך די שאלות

Speaker 1

דעמאלטס טוט ער דעם **מתחיל בגנות**. דאס מ'האט פריער געלערנט, יעצט איז די צייט, דער ספור הייבט זיך אן בגנות. נאך די שאלות הייבט מען אן מיט די ענטפערן מ'איז מתחיל בגנות, אזוי ווי ער האט פריער געזאגט, מ'הייבט אן אז די אידן זענען געווען עובדי עבודה זרה און זענען געווען עבדים, **וקרא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה**. ער האט פריער געזאגט אז דארטן איז מען מאריך ודרש, לערנען וויאזוי די אידן האבן אנטדעקט די דת האמת.

מחזיר השלח — פסח מצה ומרור

Speaker 1

מחזיר השלח לפנינו, אבער ברענגט צוריק די שלחן וואס מ'האט אוועקגעטראגן. **ואומר**, ווייל די סדר ההגדה דארף מען דאך ווייזן אויף די געוויסע מאטעריאלס וואס ליגט אויפ'ן טיש, דארף מען צוריקברענגען דעם טיש.

ואומר, פסח זה אשר אנו אוכלים על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר ואמרם זבח פסח הוא לה' על שם שפסח. ניין, גוט. אז מ'זאגט נישט די גאנצע פסוק, אבער מיינט ער זאל זאגן די גאנצע פסוק.

פארוואס הייבט מען נישט אויף דעם פסח?

Speaker 1

ומגביה המרור בידו. אויף די פלייש שטייט נישט, מ'הייבט עס אויף. אינטערעסאנט, יא. פארוואס היינט טוט מען עס נישט? ווייל מ'האט נישט קיין קרבן פסח. יעדער פשוט'ע זאך איז ווייל ס'איז א ריזיגע... ס'איז א קעבש. ס'שליגט אויף די טיש א ריזיגע קעבש. מ'הייסט אים נישט יעצט שלעפן דא דאס. מרור! נעמט ער א בלעטל פון די מרור. אויך, די פסח איז אין די צענטער פון די טיש. יעדער זעט די פסח. מרור איז א קליין בלעטל. דארף ער עס ווייזן.

ואומר, מרור זה שאנו אוכלים על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר וימררו את חייהם. אינטערעסט, פריער אין די נוסח פון די פריערדיגע פרק איז געשטאנען די פסוק, סתם **שמררו המצריים**, דא לייגט ער צו די פסוק, **וימררו את חייהם**, ס'איז א לשון מרור. אינטערעסט, דא שטייט וכו', אן דעם וואס דא איז נישט אזוי וויכטיג, ווייל **וימררו את חייהם** זאגט שוין אלעס, ווייל מתן זה בפסק אין ה'. קען זיין אז דא קומט אויך א וכו' אמת, דא קומט פארגעסן צו שרייבן.

ווייטער, **ומגביה המצה בידו**, אויך נאכדעם הייבט מען אויף די מצה, און מ'זאגט: **"מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ"**, ס'איז נישט געווען גענוג צייט אז די בורציג זאל ווערן חמץ, **"עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד, שנאמר: 'ויואפו את הבצק'"**, וואס דארט שטייט **"כי עוגות מצות כי לא חמץ"**, ווייל ער האט נישט געקענט, **"לא יכלו להתמהמה"**, יא, **"כי בחפזו"**.

"שפסח המקום" vs "נגלה עליהם הקב"ה"

אבער אינטערעסאנט, פריער איז געשטאנען **"על שום שפסח המקום"**, דא זאגט ער **"עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא"**. אה, **"שפסח המקום"**. אפשר פארוואס ער האט געזאגט די ווארט "מקום"? ס'קען זיין אז ווען ס'איז אן ענין פון פלאץ, דארטן איז געווען אן ענין פון פלאץ, די פלאץ אזוי, די פלאץ אזוי, דארטן איז פאסט די לשון "מקום".

דאס איז אויך, פריער האט ער געזאגט מער בקיצור, פריער איז געשטאנען **"מצה על שם שנגאלו"**, און דא שטייט מער באריכות, **"על שם שלא הספיק"**. לכאורה, דאס איז א פירוש אויף יענץ, נישט צוויי אנדערע

מסיח דעת געווען בשעת קריאת ההגדה, ממילא מאכט ער א נייע ברכה, א נייע נטילת ידיים.

הלכה ח (המשך) — יחץ, המוציא, לחם עוני

ולוקח שני ריקקין, ער נעמט צוויי מצות'לעך. ס'איז אינטערעסאנט ער רופט עס אן "ריקקין" דא. ער ווייסט לאפוקי חלות מצות לכאורה. פארוואס ווייסט איהן נישט. רכות אפשר? מייד, איי דאונט נאו.

חולק אחד מהם, מ'צוברעכט איינס פון זיי, **ומניח הפרוס לתוך השלם**. אונז מאכן יחץ פאר די הגדה, און דער רמב"ם מאכט יחץ גלייך פאר די מוציא מצה. נישט געוואוסט. נישט ווייל אונז ווילן קענען טון די חוטף מצה, איז דא אפשר די חוטף מצה וואס מ'דארף שוין זייער שוין.

חולק אחד מהם, מ'צוטיילט איינע פון די מצות, **ומניח הפרוס לתוך השלם**, מ'לייגט די צובראכענע מצה אין די לעבעדיגע, איך ווייס, "לתוך", ס'איז דאך נישט שייך ממש לתוך, אבער אויף די גאנצע מצה, **ומברך המוציא לחם**.

זאגט ער, פרעגט ער, פארוואס טאקע צוברעכט מען עס פאר מ'מאכט די ברכה? וואלט דאך לכאורה, ס'איז דאך דא אן ענין אז ס'זאל זיין לחם משנה, ס'זאל זיין גאנצע מצות ווען מ'מאכט די ברכה. **ולמה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים?**

און דער רמב"ם זאגט מיר שוין נעמען לחם עוני. זיי האבן שוין געלערנט לחם עוני מיינט לחם פון ארימעלייט. **מה דרכו של עני בפרוסה?** אן ארימאן עסט דאך א צובראכענע ברויט. **אף כאן בפרוסה**, זיי עסן צובראכענע ברויט. שוין?

און דער רמב"ם האט נישט געזאגט "אשר קדשנו על אכילת מצה".

הלכה ח (המשך) — כורך מצה ומרור צוזאמען (שיטת הרמב"ם בזמן הבית)

און יעצט, דאס איז דער רמב"ם'ס נוסח, קודם מאכט מען א לחם... אה, אנטשולדיגט, מ'עסט נאך נישט, אנטשולדיגט, מ'מאכט א מוציא לחם, און נאכדעם... נאך פאר מ'עסט, צוזאמען מיט די מצה לייגט מען מרור, און מ'טובל'ט אין חרוסת.

וואו זעסטו? א מיוט. נאכאמאל, קודם האט מען געגעסן, מ'מאכט המוציא, מ'האט נאכנישט געגעסן. מ'האט נאכנישט געגעסן. און נאכדעם לייגט מען ארויף מרור אויף די מצה, **ומטבל בחרוסת**, מ'טונקט איין די מרור מיט די מצה זעט אויס אין חרוסת, **ומברך תחלה על אכילת מרור, אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת מרור, ואוכלו**, מ'עסט זיי צוזאמען, און מ'איז יוצא, אזוי ווי מיר האבן פריער געלערנט אז ווען מ'עסט ביידע איז מען יוצא ביידע, מ'קען יוצא זיין אלע דריי, כאילו מיט חרוסת אויך, מיט אלע צוויי אויף איינמאל.

אבער ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו, אויב טוט מען נישט די מנהג, זעט אויס דאס איז געווען אפן צו דיסקוסיע, אזוי ווי אפן צו מנהגים, דעמאלטס מאכט מען צוויי ברכות, איך האב געגעסן דאס בפני עצמו און איך האב געגעסן דאס בפני עצמו.

איז פארוואס זאגט דער רמב"ם מער לכתחילה אז מ'זאל טון אזוי? ווייל מ'זאל נישט מאכן אן עקסטערע ברכה? אפשר ווייל ער זאגט מער לכתחילה. אזוי זאגט ער כאילו, אזוי זאגט ער. ואם איז אזא אפציע, ואם.

השגת הראב"ד: זה כהלל

וואס זאגט דער ראב"ד? **אמר אברהם, זה כהלל, ומכל מקום זה סדר לדיקו**. דער ראב"ד זאגט טאקע אז דאס איז נאר שיטת הלל, און מ'טוט נישט אזוי, אונז דארפן יא טון אזוי ווי דער רמב"ם זאגט אז ס'איז נאר א צווייטע אפציע, ווייל הלל האט דאך געזאגט אז אזוי דארף מען טון. שטימט? און אזוי האט דאך הלל געטייטשט. אבער די חכמים זאגן אז מ'דארף נישט אזוי טון. איז דער רמב"ם האט געהאלטן אז די בעסטע זאך איז צו טון לכתחילה אזוי ווי הלל, און שוין. דער ראב"ד זאגט אז ס'איז נישט ריכטיג ווי הלל.

דעם אז מ'האט שוין געבויט ירושלים, **וששים בעבודתך**, מיט א ששון אויף די עבודת הקרבנות, עבודת ה'.

ונאכל גייט ארויף אויף די יגיענו. **יגיענו לאכול**, מיט א שמחה זאל מען דעמאלטס זיין **לאכול מן הזבחים**, דאס הייסט די זבחים וועט דעמאלטס זיין די קרבן חגיגה, אדער אפשר וועט זיין א ספעשל קרבן פאר די גאולה, איך ווייס נישט, **ומן הפסחים, אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון**, דער עיקר וואס מאכט דעם קרבן לרצון איז די בלוט וואס מ'שפריצט אויף די קיר המזבח. ס'טייטש, יעצט האבן מיר אויך פלייש, אבער ער האט נישט פלייש וואס איז אביסל דערפון געווען אויף די מזבח.

"שיר חדש" — א נייע שיר לעתיד לבוא

Speaker 1

און דעמאלטס **ונודה לך שיר חדש**, וועט מען מאכן א נייע שיר. ס'טייטש, אויסער די הלל וואס מ'האט געזאגט, וועט מען זאגן א נייע שיר, יא? אזוי זעט אויס, ס'איז דא אן ענין פון א שיר חדש, א נס על חודש. ס'שטייט דאך "שירו לה' שיר חדש" וכו', אסאך פסוקים פאר די גאולה. ס'וועט זיין א נייע מין נאט וואס אונז האבן נאך נישט. "על גאולתנו ועל פדות נפשנו", א נייע שטיקל הלל, מ'וועט מאכן א נייע קאפיטל תהילים. "על גאולתנו ועל פדות נפשנו", און מ'פירט אויס "ברוך אתה ה' גאל ישראל".

דאס הייסט, דעמאלטס וועט מען מאכן א גרעסערע סדר, דעמאלטס וועט דער סדר זיין מער, ס'זאל האבן שיר חדש. יא, ס'זאל זיין נישט יציאת מצרים עיקר, ס'איז דאך די גאנצע זאך. און מ'ענדיגט "ברוך אתה ה' גאל ישראל".

כוס שני — בורא פרי הגפן

Speaker 1

און דאס שטייט אין רמב"ם, אז מ'מאכט א **בורא פרי הגפן, ושותה על כוס השני**. זעסטו אז מ'דארף מאכן נאך א בורא פרי הגפן? פארוואס? לכאורה וואלט מען מפסיק געווען ביי די הגדה, מ'דענקט שוין נישט די פריערדיגע. און נאכדעם האט מען געגעסן א כזית. וואס האט עס מיט די כזית? מ'האט נישט געדארפט מאכן א נאכברכה. ער זאגט נישט קיין נאכברכה. ס'זעט אויס אז מ'דארף נישט.

נטילת ידיים שניה

Speaker 1

"**ואחר כך**", נאכדעם, מאכט ער אויך נאך אמאל, ווייל ער האט מסיח דעת געווען לכאורה בשעת ער האט געהעפט די הענט. "**ונוטל ידיו שניה**", וואשט ער נאכאמאל. פארוואס? די ברכה איז נאכ'ן נאכוואשן די הענט, ניין? ניין, ביי מיר האבן געלערנט... עלא, יא, יא, מ'דארף געדענקען הלכות ברכות. דער רמב"ם האט געשטימט אין הלכות ברכות אז די ברכה פון איינער זאל עס מאכן פאר דעם. יא, נישט די זאך אז מ'זאל עס מאכן שוין די ברכה מיט ריינע הענט. ניין, ס'איז נישט דא אזא זאך מ'דארף מאכן.

הלכה ח (המשך) — נטילת ידיים שניה

ונוטל ידיו שניה, ער וואשט זיך נאכאמאל די הענט.

פארוואס? שהרי... די ברכה איז נאכ'ן וואשן די הענט, ניין?

ניין, ביי אונז האבן מיר געלערנט... יא, יא, יא, מ'דארף געדענקען הלכות ברכות. דער רמב"ם האט געשריבן אין הלכות ברכות אז די ברכה פון נטילת ידיים מאכט מען פארדעם. דאס איז א חידוש פון תוספות, פון הגהות מיימוניות, און אזוי האבן זיי געברענגט דארט אז ס'איז דא אזא... אונזער מנהג איז אזוי. אבער דער רמב"ם האלט אז נאר טבילה, אדער אפשר אפילו נאר טבילת גר, קומט די ברכה נאכדעם. אלע אנדערע מצוות מאכט מען עובר לעשייתן.

ונוטל ידיו שניה, ער וואשט זיך נאכאמאל די הענט, **שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה**. ער וועט געדארפן בכלל נטילת ידיים, אויב נישט וואלט ער נישט געקענט זאגן אז ער האט דאך פריער געוואשן. ער האט

הלכה ט — בזמן הזה: באזנדרע אכילות

אבער יעצט, ובזמן הזה שאין שם קרבן, איז אחרי שמברך המוציא לחם, חוזר ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת. דאס איז דער נוסח פון דעם רמב"ם, מ'טינקט איין מצה אין די חרוסת, ואוכל. וחוזר ומברך על אכילת מרור, ומטבל מרור בחרוסת, ואוכל. ווי דער רמב"ם, ולא ישהה אותו בחרוסת, מ'זאל עס נישט לאזן ליגן אין די חרוסת צו סאך, שמא יבטל טעמו. וואס איז די חרוסת'טע שארפטע, ער וועט ארויסנעמען דעם טעם.

וזה מצוה מדבריהם סופרים, אז די מרור זאל זיין דווקא שארף. ניין, ער מיינט אז די חרוסת'טע מצוה איז די חרוסת'טע מצוה פריער. אה, ממילא ווילן אונז נישט אז די מצוה מדבריהם סופרים זאל אוועקנעמען די טעם פון די עיקר מצוה. הגם דער מרור איז אויך מצוה מדבריהם סופרים. ניין, מצוה מדבריהם סופרים מיינט ביידע, סיי דער מרור און סיי דער מרור און די חרוסת המצוה מדבריהם סופרים. אפשר דער מרור אליינס מיינט ער? די ריזען... ער זאגט אז מיר זאלן וויסן אז די אלע אכילת מרור איז פון די מיני ברכות וואס מיינט צו זאגן א ברכה מדרבנן, אשר כשנו לשמוע מעלו שצבור עומד לא תעשה.

רייט, דאס איז אמת'דיג די ריזען פארוואס בזמן הזה מאכט מען נישט לכתחלה אזוי ווי הלל. פארוואס? ווייל ס'איז נישט קלאר. איז נישט געווען קלאר אז דער רבן זאגט דאך אזוי פריער, אבער על כל פנים, אזוי שטייט אין די גמרא, ווייל אויב די מצוה איז דאורייתא און די מרור איז דרבנן, קען מען יא זאגן אז די מצוה איז מבטל די מרור, ווייל די מרור איז יא, ס'איז נישט קיין עיקר. סאו ממילא קען מען נישט עסן אויף איינמאל, מען דארף עסן עסן עקסטער.

אבער חוץ פון דעם, חוזר. אבער דער רבינו מנוח זאגט דא אז די מצוה מדבריהם סופרים מיינט ער צו זאגן אזוי, אזוי ווי מיר האבן פריער געלערנט אז ווען מ'עסט מצוה און מרור האט מען יוצא געווען, לכל הפחות לויט די אגרת.

קשיא פון רבינו מנוח: פארוואס נישט ביי מצה?

אבער פארוואס דעמאלטס נישט מצוה מיט חרוסת? ווייל מרור מיט חרוסת זאלן האבן די זעלבע שטארקע טעם? ניין, אונז ווילן מיר זאלן פילן אסאך מער די טעם מרור, ווייל מרור איז א מער וויכטיגע מצוה. סאו די מצוה מדבריהם סופרים גייט ארויף אויף חרוסת. טייטש, מרור איז דאך בעצם א דאורייתא, בזמן הזה איז עס א שוואכערע מצוה, אבער חרוסת איז בכלל נאר א מצוה מדבריהם סופרים, און מיר ווילן נישט אז דו זאלסט אויף די זעלבע צייט האבן די זעלבע פון ביידע, און מיר ווילן אז מ'זאל געדענקען וואס איז וויכטיג.

פרעגט רבינו מנוח, פארוואס קען מען יא איינטינקען די מצוה אין חרוסת, און דארטן זארגט ער זיך נישט אז מ'איז מבטל? ניין, ער זאגט אויך ווייל במציאות, מצוה איז א הארטע זאך, ס'גייט נישט ווערן בטל אין חרוסת, מה שאין כן א בלעטל קען ארויסקומען די טעם. דער פוינט איז אז דער מרור האט דאך א שארפיקייט, און די חרוסת נעמט אוועק די שארפיקייט, און מ'ווייל אז ס'זאל בלייבן אביסל מרירות המרור. אקעי.

הלכה ט (המשך) — כורך זכר למקדש

וחוזר וכורך מצוה ומרור, נאכדעם טוט מען די כורך, די מנהג פון הלל, ומטבל בחרוסת, ואוכל בלא ברכה זכר למקדש. דאס הייסט, ס'איז נאר א זכר למקדש, ווייל די גאנצע מרור איז נאר בזמן המקדש, און בזמן הזה האלט נישט אמת די כלל אז מ'דארף אזוי טון, אבער א זכר אז המקדש, בזמן בית המקדש האט הלל אזוי געטון, טוען זיי אויך נאך אזוי. הגם אז היינט קען מען נישט אזוי טון, ווייל מ'איז נישט יוצא צו זיין אינגאנצן, האט מען אזוי געטון, ווייל די מרור איז מבטל, מבטל זיין זה את זה. אבער מ'טוט א זכר, מאכט מען אויך מצוה.

הלכה י — שלחן עורך און אכילת הפסח באחרונה

זאגט דער רמב"ם ווייטער, ואחר נמשך בסעודה, נאכדעם נמשך, ס'איז עפעס א לשון, ווערט ער פארשעלפט אין די סעודה, מ'לאזט זיך אריין אין א לאנגע סעודה, מ'עסט, ואוכל כל מה שרוצה לאכול, שותה כל מה שרוצה לשתות. ס'איז דאך די צייט, ווייל מ'האלט שוין דא נאכ'ן עסן צוויי כזיתים

דער פשט איז לכאורה ווייל זיי האבן געהאלטן אז הלל איז נאר ווען מ'האט א קרבן פסח.

דער רמב"ם'ס שיטה: אפילו בזמן הבית לייגט מען נישט אריין דעם פסח אין כורך

און דער רמב"ם האט אבער נישט געהאלטן אזוי. דער רמב"ם זאגט ער האט געהאלטן אז בשעת ווען ס'איז דא א קרבן פסח, חוץ פון דעם עסט מען מצוה און מרור צוזאמען. ממילא איז בזמן הזה אויך די זעלבע זאך. מ'האלט אן ווייטער די מנהג, ס'איז ליידער פעלט די פסח דערפון.

ניין, אפילו בזמן וואס ס'איז יא געווען די פסח, דארף מען נישט אריינלייגן די פסח אין די מצוה און מרור. אזוי זאגט דער מעשה רוקח. אזוי זעט דא אויס, ווייל דא קומט עקסטער נאכדעם די עסן פלייש. דער רמב"ם רעדט אפילו בזמן הבית יעצט. דאס הייסט, מ'וועט שוין זען אז דער רמב"ם זאגט, די גאנצע סדר וואס דער רמב"ם זאגט איז בזמן הבית. בזמן הזה איז דער רמב"ם אויך מודה אז מ'טוט נישט אזוי. בזמן הזה טוט מען נישט אזוי. דאס איז וואס מ'לערנט בזמן הבית.

בזמן הבית פסק'נט דער רמב"ם אזוי ווי הלל. הגם אז לכאורה איז דאס נאר שיטת הלל, און די חכמים זאגן אז מ'דארף נישט, זאגט דער רמב"ם, נו, וואס גייט דיר אן אז ער זאל טון אזוי ווי הלל? מ'מוז נישט, אבער וואס גייט דיר אן?

נאכדעם וועט מען זען וואס מ'טוט בזמן הזה וואס מ'האלט נישט קיין קרבן פסח. אבער אפילו בזמן הבית, זאגט דער רמב"ם, אז מ'לייגט נישט אריין די קרבן פסח אין דעם. ער מאכט קודם א ברכה על אכילת מצוה ומרור, און נאכדעם גייט ער זאגן אז מ'מאכט על אכילת הזבח און ער עסט די חגיגה און די פסח. סאו זעט מען אז אפילו בזמן הבית לייגט נישט דער רמב"ם אריין די פסח אריין אין די סענדוויטש, אין די כורך.

השגת הראב"ד: בזמן הבית דארף מען אריינלייגן אלעס

און אויף דעם איז לכאורה דער ראב"ד משיג אז ניין, אז אויב דו רעדסט שוין בזמן הבית דארפטו אריינלייגן אלעס אין די זעלבע זאך, אז דו מאכסט א ברכה אויף אלעס, איין ברכה, על אכילת פסח מצוה ומרורים. ס'שטימט אזוי, ווייל אין די פסוק "על מצות ומרורים יאכלהו" שטייט אז די עיקר איז די פסח, און די פסח זאל מען עסן על מצות ומרורים.

סאו די שאלה איז אזוי, די שאלה צו די טייטש איז "על מצות ומרורים" ליטעראלי, ווייל פשוט "על" מיינט נישט אז מ'דארף עסן אויף אונז אויף אונז, "על" מיינט מער, די זעלבע סעודה. סאו די אנדערע מפרשים, נעמט טאקע אז הלל איז יא ליטעראלי אז ממש "על". אבער דער רמב"ם זאגט, ניין, די פסח וואלט עסן "על", אבער ס'שטייט "מצות ומרורים" צוזאמען, די מצוה גייט צוזאמען מיט די מרורים.

הלכה ח (המשך) — ברכות אויף זבח און פסח (בזמן הבית)

זאגט דער רמב"ם, "ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח." די זבח מיינט די בשר חגיגת ארבעה עשר, די עקסטערע קרבן וואס מ'ברענגט זיך אן מיט די קרבן פסח. "ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה."

און נאכדעם, "ומברך", מאכט מען די ברכה, נאכ'ן עסן פון די בשר חגיגת ארבעה עשר עסט מען די קרבן פסח. מ'מאכט פארדעם די ברכה, "אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח, ואוכל מגופו של פסח", מ'עסט פון די קרבן פסח. ס'איז דא די לשון פון "מגופו של פסח". בשר הפסח. אפיך קען די נשמתו של פסח? ניין. אקעי.

זאגט דער רמב"ם, "ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח, ולא של זבח" — ס'איז דאך דא צוויי שטיקלעך פלייש, ס'איז דא פלייש פון די חגיגה און ס'איז דא פלייש פון פסח. זאלסט נישט מיינען אז מ'איז יוצא איינס מיט די צווייטע, ווייל פסח קען מען דאך אויך רופן זבח בעצם. און קענסטו ווען אפשר טראכטן אז די חגיגה איז דא פאר די קרבן פסח, כדי מ'זאל עסן פאר די קרבן פסח, אבער מ'איז נישט יוצא, ס'איז צוויי עקסטערע מצוות און צוויי עקסטערע ברכות. איז דאס איז אן עול וואס איז וועלט.

נאכדעם נאכאמאל ביי די ברכת המזון. דאס איז דאך א חלק פון די סעודה, דאס קומסטו דאך... איך פארשטיי נישט פארוואס מ'זאל מאכן נאך א ברכה. אבער ער צייכנט יא צו, איך ווייס נישט אויב דו קענסט עס טרעפן, אין ברכות פרק ז', זאגט ער אז שטייט יא אז מ'מאכט א ברכה אויב מ'האט אינצווישן געבענטשט.

Speaker 2: אויף נאך א כוס, יא, יין שלאחר המזון, אויב מ'האט מפסיק געווען די סעודה.

Speaker 1: און ברכת הכוס הייסט נישט יין שלאחר המזון?

Speaker 2: ניין, וואס עפעס? פארוואס זאל זיין יין שלאחר המזון? ס'קומט פון די סעודה, ס'קומט דאך מיט די... וויאזוי הייסט עס? איך זע נישט אז ס'זאל אזוי זיין.

Speaker 1: נאך א ברכה על היין.

Speaker 2: אה, דאס איז אויב מ'האט נישט געטרונקען פריער וויין.

Speaker 1: אבער איך טרינק יא וויין, ווייל...

Speaker 2: ווער האט דיר געזאגט?

Speaker 1: איך ווייס נישט, ס'איז געווענליך אז א סעודה קומט מיט וויין, ניין? יעדע סעודה קומט מיט וויין.

Speaker 2: יא, מ'ברענגט יעצט א נייע כוס. אויב מ'האט מסיח דעת געווען פון די פריערדיגע כוס, וואסעווער, וואס ס'איז יא געווען. איך ווייס נישט אויב אין א נארמאלע סעודה וואס מ'האט...

Speaker 1: ולא עוד, נאר ס'זעט מיר אויס פון די שיטת הראשונים אז די פערטע ברכה פון ברכת המזון, הטוב והמטיב, איז בעצם א ברכה אויף וויין. טראכט אריין, ס'קומט דאך א צווייטע כוס, מאכט מען א הטוב והמטיב. דא מיינט מען נאך א כוס פאר ברכת המזון.

און דו זעסט, אונז האבן מיר א נוסח ברכת המזון, דאס הייסט צור משלו, יא? צור משלו איז א פיוט וואס איז בעצם א נוסח ברכת המזון, מ'קען יוצא זיין ברכת המזון לויט די רמ"א, ס'איז דא וואס זאגן אז מ'קען יוצא זיין. און דארט שטייט ביי די פערטע ברכה וואס? כוס יין מלא? איך ווייס נישט, עפעס איז דא. ס'שטייט, מ'רעדט פון די... מ'מאכט אז ס'איז א ברכה אויף די כוס.

זעסט אז דער וואס האט געמאכט די פיוט האט פארשטאנען אז די הטוב והמטיב איז די ברכה אויף די כוס. ס'איז דאך די הלכה אז הטוב והמטיב מאכט מען אויף יין, ווען מ'טרינקט מיט נאך מענטשן.

סא אזוי זעט מיר אויס אז די... לכאורה, דא שטייט נישט אין מחבר בורא פרי הגפן, און די וואס דו ברענגסט פון די ברכות, איך ווייס נישט אויב ס'איז א ראייה, ווייל דאס רעדט זיך אז ער האט נישט געטרונקען פריער, אדער האט מסיח דעת געווען. פארשטייט? איך בין נישט זיכער אז...

כוס רביעי — הלל און ברכת השיר

Speaker 1: ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר. די ברכה וואס מ'זאגט, אזוי ווי דו זאגסט אז די משנה איז ברכת השיר, יהללך ה' אלקינו כל מעשיך. דאס הייסט אז ביי יעדע מאל ווען מ'זאגט הלל ענדיגט מען מיט ברכת השיר.

דער רמב"ם אין פירוש המשניות זאגט אז ס'איז דא וואס זאגן אז נשמת איז ברכת השיר, און ס'איז דא וואס זאגן אז נשמת איז ברכת השיר מיינט אויך צו אכטל ווייל ס'איז פארענטפערט. ענדיגט אויך אויף א ברכה, מלך מהולל בתשבחות. ס'איז אויך א זעלבע חתימה האט עס.

Speaker 2: יא.

Speaker 1: אבער ס'איז אן אנדערע פתיחה אזוי ווי ישתבח, בעיסקלי.

ואינו טועם כל הלילה חוץ מן המים

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם, ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים. ווייל ווען מ'האט דא געלערנט אז וואס... די גאנצע נאכט

פלייש... יא. א כזית, וויפיל האבן מיר גערעדט? ווי גרויס איז עס? אזוי גרויס ווי אלעס? אבער קרבן פסח עסט מען שוין על השוכה. ניין, ניין, מ'גייט נאכדעם עסן די פסח. מ'האט געגעסן א כזית, אזוי ווי מ'טוט מיט די מצה. אקע. עסן א שטיקל.

און ביי די סעודה עסט מען וויפיל מ'ויל עסן, ושותה כל מה שרוצה לשתות. דאס מיינטשט, דאס איז נישט א חלק פון די מספר הכוסות. מ'קען דא טרינקען נאך וויין. ובאחרונה, ווען מ'ענדיגט די סעודה, נאך שלחן עורך, אוכל מבשר הפסח אפילו כזית. מ'דארף נישט עסן קיין סאך, ס'איז גענוג א כזית.

הלכה י (המשך) — אפיקומן — ואינו טועם אחריו כלום

ואחר כך נמשך בסעודה, ואוכל כל שהוא רוצה לאכול, ושותה כל שהוא רוצה לשתות. ובאחרונה אוכל מבשר הפסח, אפילו כזית, ואינו טועם אחריו מאכל אחר כלל. ובזמן הזה - אוכל כזית מצה, ואינו טועם אחריה כלום, כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו, שאכילתן היא המצוה.

Speaker 1: בזמן הזה אוכל כזית מצה, און מ'טוט עס דעם זעלבן אופן ווי די קרבן פסח, אז וואס מ'עסט עס ביי די ענד, ואינו טועם אחריו כלום, כדי שיהא הפסק סעודתו, די עסן ענדיגט ווען די סעודה זאל זיין מער בשר הפסח ווען ס'איז דא, בזמן שבית המקדש יהא קיים, אדער מצה בזמן הזה זאל זיין בפיו.

אבער וואס איז די חשיבות פון די מצוה, כדי ס'זאל זיין קלאר? ניין, וויבאלד א חביבה יא מצוה, וויל מען אז מ'זאל בלייבן מיט די טעם פון די מצוה.

וואס הייסט מ'הייבט אן און מ'ענדיגט מיט די מצוה? ניין, איך מיינ אז די טעם עצמו פון די מצוה מיינט עס. דאס הייסט, מ'ויל אז ס'זאל בלייבן די טעם פון די מצוה צום סוף, ווייל די עסן, די קוגל, איז דאך נישט קיין מצוה, ס'איז סתם א געשמאקע זאך לכבוד יום טוב. מ'ויל אז די עיקר מצוה פון היינט זאל בלייבן די טעם.

זעט אויס אז יעדע סעודה איז דא עפעס א מושג פון די טעם, וואס הייסט מ'גייט אוועק מיט א גוטן טעם, אזוי ווי פארדעם עסט מען דעזערט צום סוף, לאמיר בלייבן עפעס א זיסע טעם אין מויל. דא וויל מען אז די זיסע טעם וואס בלייבט אין מויל זאל זיין די פסח אדער די מצה.

הלכה יא: כוס שלישי — ברכת המזון

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם, ואחר כך נוטל ידיו, ווען מ'ענדיגט די שולחן עורך וואשט מען זיך נאכאמאל די הענט, מים אחרונים, און דא איז נישטא קיין ברכה.

Speaker 2: רייט, ס'איז דא שוין געלערנט, און דער רמב"ם האט אויס, מים אחרונים האט נישט קיין ברכה, ווייל ס'איז נאר פאר געזונטהייט, פאר די מלח סדומית, און דער רמב"ם זאגט אז ס'איז דומה אזוי ווי איינער וואס איז מסנן אין וואסער, און ער האט שוין נישט קיין ברכה.

Speaker 1: אה, זייער גוט, יענער דערמאנען איך.

ומברך ברכת המזון על כוס שלישי. יעצט האלט מען פאר די כוס שלישי פון די ארבע כוסות, איז נישט סיי מ'טרינקט עס נאך ברכת המזון.

דיסקוסיע: צי מאכט מען בורא פרי הגפן אויף כוס שלישי?

Speaker 1: ער זאגט נישט אז מ'מאכט בורא פרי הגפן. ס'זעט נישט אויס אז מ'מאכט. ווייל די המשך הסעודה. דאס הייסט, יעדע מויל אינצווישן, סא, מענטשן שטערן. אויב ס'וואלט געשטאנען אז מ'דארף מאכן, וואלט ער אים דארפן מאכן.

Speaker 2: רייט, פריער האט ער געזאגט אז מ'מאכט די ברכה.

Speaker 1: מיר זעט אויס אז באופן כללי, אז ס'איז מיר זייער פאני ווען מ'מאכט... אין שולחן ערוך שטייט אז בורא פרי הגפן איז נישט... איך בין נישט מסכים. איך מיינ אז באופן כללי, ווען מ'עסט א סעודה און מ'בענטשט אויף א כוס, זעט מיר אויס זייער מאדנע אז מ'זאל מאכן א בורא פרי הגפן

האט מען נישט תאמר מיט די טעם.

אינטערעסאנט, ווייל ס'איז דא אנדערע שטער וואס זאגן אז די איסור איז ווי לאנג מ'איז נאך... א חלק פון די... ווי לאנג מ'טרינקט נאך, מ'עסט נאך. איינמאל מ'האט געענדיגט די סדר, קען מען...

Speaker 2: ניין, ווער זאגט אזוי. איך ווייס נישט אויב איינער זאגט אזוי. פארוואס זאל זיין א חדר? כל הלילה!

Speaker 1: דו קענסט פרעגן אויב איינער גייט שלאפן און ער שטייט אויף פארטאגס?

Speaker 2: איך ווייס נישט אויב ס'מיינט דאס, אבער... עניוועייס, מ'דארף זיין אויף א גאנצע נאכט, מ'וועט שוין זען.

כוס חמישי — הלל הגדול

Speaker 1: אקעי, זאגט דער רמב"ם, ויש לו למזוג כוס חמישי... ער קען, אויב ער וויל. ויש לו איז נישט... ויש לו איז נישט...

Speaker 2: ויש לו איז דער גאנצער רמב"ם, אלעמאל מיינט מען מעג.

Speaker 1: ויש לו איז דער גאנצער רמב"ם, אלעמאל מיינט מען מעג. יא.

ער קען מוזג זיין כוס חמישי, ולאמר עליו הלל הגדול. ויהי, וואס איז הלל הגדול? הודו לה' כי טוב, פון תהלים, עד על נהרות בבל. דאס הייסט, הלל הגדול, יא, די גאנצע עולם חסדים.

Speaker 2: יא.

Speaker 1: וכך זה? וכוס זה אינו חובה כמו ארבע כוסות. דאס איז שוין א... דאס האט צו טון מיט וואס אונז רופן כוס של אליהו. ס'איז דא וואס איז מיינט אלע פינער פינער דאס הייסט אז אויב מ'ויל גיין צום רבי'נס טיש און דארטן מאכן די לעצטע הלל, קען מען. ס'איז נישט א חלק פון די סעודה, ס'איז אן ענין פון הלל עקסטער.

ס'פלעגט זיין אזא זאך המנהגים, איז מען געגאנגען... אפשר זאגן בציבור? הלל קומט בציבור? הלל זינגט מען... ס'האט דאך א נוסח וואס מ'זינגט...

Speaker 2: רייט, און ס'קומט דאך א... אנה' ה' הושיעה נא, יא.

Speaker 1: שוין, יעצט גייט דער רמב"ם אונז געבן געוויסע הלכות אין די סדר הלילה וואס ער האט אונז געזאגט.

הלכה יב: אכילת צלי בליל פסח בזמן הזה

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם, מקום שנהגו לאכול צלי בליל פסח בזמן הזה, ווען ס'איז שוין נישטא קיין בית המקדש, איז געווען וואס האבן נוהג געווען יא צו עסן צלי אלס א זכר לקרבן פסח, אבער אויב איז דא מקום שנהגו שלא לאכול, און די סיבה פארוואס אין די פלעצער האט מען געהאט די הקפדה איז געווען גזירה שמא יאמרו בשר הפסח הוא, קיינער זאל נישט מיינען אז מ'איז מקריב קדשים בחוץ און מ'האט א קרבן פסח, אינם אוכלים. מ'זאל גיין מיט דעם לויט דעם מנהג.

זאגט ער, ובכל מקום אסור לאכול שה שלם צלוי כאחד בליל זה, ס'טייטש דאס אז מ'זאל בכלל נישט צולה'ן, בכלל נישט בראטן, איז א חומרא, ס'איז דא די מנהג המקום. אבער ס'איז אבער יא דא א הלכה אז מ'זאל נישט נעמען א גאנצע שה און עס בראטן כאחד בליל זה, ווייל דאס איז ממש מנהג שנראה כאוכל קדשים בחוץ. ס'איז נישט נאר שמא יאמרו, נאר דאס איז טאקע אויסקוקן צו שטארק ענליך.

פארדעם איז טאקע די איסור נאר ווען ס'זעט אויס כאוכל קדשים בחוץ, אבער אם היה מחוטף, ער בראט אפ א צושניטענע בהמה, אדער חסר ממנו אבר, אדער ס'פעלט, או ששלוק בו אבר ומחובר, אדער א חלק דערפון קאכט ער, הרי זה מותר במקום שנהגו, ווייל דער איסור איז נאר ווען ס'זעט ממש אויס ווי מקריב קדשים בחוץ.

אין דעם מגן אברהם שטייט אז בארצות אלו נהגו שלא לאכול צלי. אונז עסן נישט קיין געבראטן די פלייש פסח. מ'איז רואה א בראטן, באט מען עסט עס נישט.

הלכה יג: מי שאין לו יין בליל הפסח

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם ווייטער, מי שאין לו יין בליל הפסח, וואס געשעט? מי שאין לו יין בליל הפסח, וואס זאל ער טון? מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת, אונז האבן דאך שוין געלערנט. אויב האט מען מער ליב די פת, קען מען טון בשבת. שבת איז אפשרנאל. יום טוב דארף מען האבן וויין, אפילו דער גבאי צדקה דארף געבן וויין, אבער דא רעדט מען באופן ווען ס'איז נישט דא, דעמאלטס זאל מען מאכן קידוש על הפת.

ועושה כל הדברים על הסדר, אז מען טוט ווייטער די זעלבע סדר אן די ארבע כוסות. דאס הייסט, דער סדר איז נישט תלוי אין די ארבע כוסות, דער סדר איז א סדר פאר זיך.

מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד

Speaker 1: וואס טוט זיך מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד? ער האט נישט אן אנדערע ירק. איז דאך דא, ער האלט נאך אלץ אן דעם מנהג פון עסן ירק באנפאנג פון די סדר. אבער וואס טוט ער? ער האט דאך נאר א מרור.

בתחילה מברך על המרור שתי ברכות, בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור. ואוכל. ווייל די ערשטע שטיקל וואס מ'עסט מרור, איז מען דאך יוצא מיט דעם מצות מרור. קענסטו נישט נאכדעם מאכן די ברכה, דארף מען מאכן דעמאלטס די ברכה.

ואוכל. וכשגומר הגדה מברך על המצה ואוכלה, וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה. דאס איז נאך מקיים די סדר, ווייל מ'דארף עסן צוויי מאל. ס'איז דא אן ענין צו עסן צוויי מאל ירק, כדי ער מאכט עס בעקווארדס, אדער האלט מען נאך אן די סדר, אבער ער האט שוין יוצא געווען בעצם מרור פריער.

הלכה יד: מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם, מי שאין לו מצה משמרת אלא כזית, האבן מיר פריער געלערנט אין די פריערדיגע פרקים, אז פאר די מצה של מצוה פון ליל חמשה עשר זאל מען האבן מצה משמרת, מצה וואס מ'איז משמר משעת קצירה. אזוי ווי ס'שטייט אין ושמרתם את המצות.

זאגט דער רמב"ם, אויב האט ער נאר א כזית פון דעם, און ער דארף דאך האבן, אבער מ'האט דאך געשמעסט אז מ'עסט איין כזית אנפאנג, און נאכדעם עסט מען נאך די כזית, א כזית עסט מען צוזאמען מיט מרור, און נאכדעם עסט מען א כזית לאחרונה. איז ווען נעמט מען? ביי וועלכע פון די דריי נוצט מען די כזית?

זאגט דער רמב"ם, כשגומר סעודתו במצה שאינה משמרת, אזא איינער זאל אנהייבן מאכן על אכילת מצה. נישט אנטשולדיגן, ער זאל זאגן המוציא לחם מן הארץ און עסן. און ביי די סוף פון די

הלכה ח (המשך) — אכילת מצה באחרונה

"יברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית, ואינו טועם אחריו כלום"

דאס הייסט, ענדערש זאל מען האבן אז די זעלבע שטיקל זאל זיין די כזית מצה באחרונה מיט די מצה וואס איז די מצוה, ווי אנצוהייבן מיט דעם. און די כורך, וואס איז נאר א מנהג, זאל מען מאכן מיט די מצה שאינה משומרת.

הלכה ט — מי שישן בתוך הסעודה

דין יחיד שישן

פרעגט דער רמב"ם נאך א שאלה: וואס טוט זיך מיט "מי שישן בתוך הסעודה והקיץ"? ער איז געשלאפן און זיך אויפגעוועקט.

זאגט דער רמב"ם, "אינו חוזר ואוכל", ער זאל נישט ממשיך זיין די סעודה. זאגט דער רמב"ם, ווען ער האט שוין געענדיגט זיין סעודה, קען ער נישט מער ממשיך זיין.

השגת הראב"ד

דער ראב"ד גייט שוין זאגן אז ער ווייסט נישט וואס ער וויל, אז דאס איז נאר ביי פסח איז דא א פראבלעם, אז מ'קען נישט עסן אזוי מיט צוויי

חבורות. אבער וואס עפעס ביי מצה זאל זיין די פראבלעם?

ביאור שיטת הרמב"ם

ס'קען זיין דער רמב"ם מיינט דאס, ס'קען זיין נישט, איך ווייס נישט. אה, קען זיין דער רמב"ם רעדט טאקע, "בשלחן ערוך" מיינט שולחן ערוך. ס'זעט אויס אז נישט.

ס'זעט אויס אז דער רמב"ם האלט אויף אן אופן כללי, מ'קען נישט, פארוואס? אז דער פסח דארף זיין אזוי ווי ווען ס'איז דא א פסח? ניין, ווייל דער טעם וואלט געווען אז ער האט שוין געגעסן מצה יעצט, און יעצט איז ער איינגעשלאפן, האט ער שוין געענדיגט זיין סעודה. נאכ'ן עסן מצה טאר מען נישט עסן נאך מצה, ווייל "אין מפטירין אחר הפסח". דאס וואס ער איז געשלאפן האט געענדיגט זיין סעודה. ער קען נישט יעצט צוגעבן.

מ'רעדט דא דווקא באופן ווען די לעצטע זאך וואס ער האט געגעסן איז געווען מצה? נישט קיין חילוק. ווען מ'שלאפט איין, האט זיך געענדיגט די סעודה. נאך מער סעודה, פינישט. ער קען נישט מאכן נאך א סעודה, ווייל נאכ'ן סעודה טאר מען נישט מאכן נאך איינס. אזוי האט דער רמב"ם געלערנט.

דער ראב"ד דינגט זיך. דער ראב"ד זאגט אז דאס איז נאר ביי קרבן פסח איז דא אזא הלכה, ווייל די הלכה איז מ'קען נאר בחבורה אחת.

דין בני חבורה שישנו מקצתן

זייער גוט. זאגט דער רמב"ם ווייטער, די בני חבורה סאונדט יא אביסל ווי ער רעדט פון די חבורה פון קרבן פסח. **בני חבורה שישנו מקצתן בתוך**

הסעודה, אבער ווען דער חלק עולם שלאפט, איז אפילו ער האט איינגעדרימלט, אבער ס'האט זיך נישט געענדיגט די סעודה, ווייל נאר ער האט געדרימלט, איז **חוזר ואוכל**, קען מען יא ווייטער עסן.

סאו מי שישן בתוך הסעודה מיינט ער ווען א לאונער, איינער וואס עסט אליין די סעודה. זייער גוט. ווען דער עולם עסט, די סעודה גייט דאך נאך אן, ער האט ארויסגעטשעקט פאר אביסל. זייער גוט.

דין נרדמו כולן / נתנמנמו כולן

אבער אויב **נרדמו כולן ונעורו**, אויב דער גאנצער עולם איז איינגעשלאפן און זיך אויפגעוועקט, דעמאלטס **לא יאכלו**, זאל מען נישט ווייטער עסן, ווייל דאס איז די זעלבע הלכה ווי איינער אויפמאל.

אבער אויב **נתנמנמו כולן**, אבער אויב נישט געשלאפן נאר מ'האט אזוי האלבוועגס געדרימלט, ס'איז נישט קיין טיפע שלאף, דעמאלטס **יאכלו**, ווייל דאס איז נישט קיין הפסק פון די... ס'האט נישט געמאכט די סעודה זאל הייסן געענדיגט.

סיום הלכות אכילת מצה

עד כאן, ברוך רחמנא דסייען. מ'האט געענדיגט די הלכות אכילת מצה.

אויב דער עולם וועט טאקע וואוטן אז מ'זאל נישט לערנען די סדר ההגדה, סאו ברוך רחמנא דסייען זאגן אונז על תנאי. ניין, דער רמב"ם האט עס געשריבן דא שוין, סאו... דער נוסח איז א נספח, סאו נאך אזא...